

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Trump og den amerikanske drøm

Larsen, Christian Albrekt

Published in:
Samfundsfagsnyt

Publication date:
2016

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Larsen, C. A. (2016). Trump og den amerikanske drøm. *Samfundsfagsnyt*, 2016(204), 29-32.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

samfundsfagsnyt

Tema: En verden i opbrud

Indhold

Deadline:

Blad nr. 205: 15.02.2017

Redaktion:

Jens A. Andersen og
Vibeke Krag Skov Petersen

Redaktionens adresse:

Vibeke Krag Skov Petersen
Ebertsgade 5, 4.mf
2300 København S
Email: samfnyt@gmail.com

Priser:

Abonnement 350,00 kr./år
Enkelteksemplar kr. 80,00

Henv. vedr. abonnement:

linda@fals.info

Annonceekspedition:

Forlaget Columbus
info@forlagetcolumbus.dk og
bodil@forlagetcolumbus.dk

Annoncepriser:

1/2 side kr. 3.000,00
1/1 side kr. 5.000,00
Priserne er incl moms

Udgivere:

FALS og Forlaget
Columbus Fond

Produktion:

Forlaget Columbus og
Clemenstrykkeriet

Manuskripter til
Samfundsfagsnyt sendes
til samfnyt@gmail.com

Forsidefoto:

Martin Kurt Haglund

FALS

Forord: En verden i opbrud	3
Nyt fra FALS	4
Beretning 2015/2016	4
Nyt fra fagkonsulenten	7
Lineær regression i samfundsvidenskab.....	9
Nyt fra forlaget.....	17
Takketale	20
Tale til Nagieb Khaja – Columbusprisen 2016.....	22

Tema: En verden i opbrud

En verden i opbrud	25
Trump og den amerikanske drøm	29
 Mød din kollega	33
Anmeldelser.....	36
Bestyrelsen i FALS.....	44
Adresser	46

Forord: En verden i opbrud

Titlen på dette nummer af Samfundsfagsnyt er sammenfaldende med titlen på det netop overståede FALS generalforsamlingskursus (GFK), der blev organiseret i samarbejde med forlaget Columbus, fordi det i år markerede 50 året for undervisning i samfundsfag og derfor skulle slås ekstra stort op. Titlen – en verden i opbrud – er, med konferenciers på GFK Martin Krasniks ord, lidt af en underdrivelse. For med Brexit og valget af Trump til amerikansk præsident er der sat alvorlige spørgsmålstegn ved nogle af grundpillerne af den vestlige verdensorden i form af det europæiske samarbejde og NATO. Kurset blev afholdt i Den Sorte Diamant i København og var yderst velbesøgt med 300 deltagere på 1. dag og godt 100 på dag 2. Bladet afspejler i høj grad kurset. Først har vi den meget rørende takketale fra dette års modtager af Columbus-prisen, Nagieb Khaja, hvorefter der følger et indlæg skrevet af et par deltagere på konferencen på baggrund af oplæg fra professorer i statskundskab ved Københavns Universitet Mikkel Vedby Christensen og Rebeccas Adler-Nissen, samt den pullitzerprisvindende forfatter og lederskribent ved

Washington Post, Anne Applebaum. Herefter følger et indlæg fra oplægsholderen professor Christian Albrecht Larsen fra Aalborg Universitet, der i kontant form skitserer hans bud på baggrund for valget af Trump. Du har også muligheden for at stifte bekendtskab med en samfundsfagskollega fra Stenhus Gymnasium i Holbæk, læse en anmeldelse af Slavoj Zizeks ”Den nye klassekamp” og få styr på den lineære regression med hjælp fra et glimrende indlæg fra fagkonsulenten - måske endda i en sådan grad, at det bliver muligt at få din matematik-kollega med på et fælles forløb. Kurset sluttede af med årets generalformsamling i FALS, hvorfra vi har tilføjet beretningen og referatet fra.

Vi håber at du vil blive informeret og inspireret af bladet – i disse utrygge, men også spændende tider – så det bidraget til at vores midaldrende fag forsat vil afspejle den foranderlige verden, vi lever i.

God læselyst
Redaktørerne

Nyt fra FALS

Beretning 2015/2016

Beretning for bestyrelsen i foreningen af lærere i samfundsfags (FALS) 2015-2016

Bestyrelsesarbejdet har i det forløbne år haft et stærkt fokus på den forestående gymnasierform.

Bestyrelsen og fagkonsulenten

Der er som altid et godt forhold mellem bestyrelsen og fagkonsulenten. Repræsentanter fra bestyrelsen har været inviteret til at deltage i arbejdet i læreplansgruppen, der diskuterer ændringer i fagets udformning og kommer med udkast til nye læreplaner og de tilhørende vejledninger på de forskellige gymnasiale uddannelser. Det har været en god proces, og bestyrelsen er selvfølgelig spændte på at se det endelige resultat, som bliver præsenteret i den nærmeste fremtid.

Bestyrelsen har herudover løbende deltaget i et aktivt og givtigt samarbejde med fagkonsulenten i form af dialog om stort og småt, der rører sig i ministeriet og den generelle dagsorden for faget. Det samarbejde vil vi gerne kvittere for.

Regionerne

Det traditionsrige møde for regionsrepræsentanterne er i år ændret, så de har været inviteret til at komme her på generalforsamlingskurset. Bestyrelsen har valgt at gøre det på den måde i år, bl.a. fordi arbejdspresset med at få GFK på plads har været stort, men også

særligt for at regionsrepræsentanterne er til stede på GFK, hvor rigtig mange samfundsfagslærere fra hele landet samles. Vi vil i det kommende år tage spørgsmålet op med regionsrepræsentanterne for at finde ud af, om vi skal fortsætte med, at de deltager på generalforsamlingskurset og under hvilken form og formål.

Samarbejde med Forlaget Columbus

Der er fortsat et tæt bånd til Forlaget, som vi i bestyrelsen er rigtig glade for. Igen i år er der blevet afholdt et fællesmøde i januar mellem Forlaget Columbus og FALS-bestyrelsen, hvor der blev udvekslet ideer og talt om fremtidige publikationer.

Vibeke Petersen har varetaget dobbeltmandatet mellem FALS-bestyrelsen og Fondsbestyrelsen i Forlaget Columbus det sidste år. Vibeke er lige nu på barsel men holder forbindelsen varm i kulisserne.

Samarbejdet mellem FALS og Forlaget Columbus har også udmøntet sig på andre fronter. Linda Petersen (kasserer) og undertegnede har i år haft en løbende dialog omkring om medlems-håndteringen, og der er opnået klare forbedringer på det område med god hjælp fra Forlaget. Vi satser på at løse problematikken omkring email-adresserne sammen i løbet af det kommende år. Derudover har vi samarbejde om at få en ny hjemmeside-plattform op at køre, der administrativt og teknisk

knytter sig til Columbus hjemmeside. Det forventer vi os rigtig meget af.

SamfundsCup

SamfundsCup-finalen i 2016 blev vundet af eleverne fra Sct.Knuds med projektet ”Ugens klimaret” efter et år, hvor godt 40 skoler, knap 100 klasser og næsten 2500 elever var med til holde det samme høje niveau for frivillig samfundsfaglig aktivitet i de danske gymnasier. Projektet er i den grad blevet ikke bare et levedygtigt men også et robust stykke samfundsfaglighed. En samfundsfaglighed, der er udviklet og vedligeholdt af faget og dets faglige aktivister i en fælles ånd af innovation, engagement og faglighed. Tak til alle jer, der har og fortsat bidrager hertil.

Årgang ’16 blev en rigtig god årgang, og vi fik i FALS og projektgruppen bag SamfundsCup endnu en gang inspiration til planlægningen af næste sæson, som jo så småt er gået i gang. Temaet i år er frihed, og konceptet er stadig, at SamfundsCup 2017 er en græsrodsaktivitet, som drives i et samarbejde mellem de deltagende lærere, projektkoordinatorerne og regionale tovholder, så der er en høj grad af planlægningsfrihed (både ift. form og indhold) for deltagende elever, klasser lærere og skoler. Samtidig har vi dog, belært af erfaringen tidligere år, forsøgt at yde en lidt større service til de deltagende lærere i form af et ‘Starter-Kit’ med ideer til både den innovative, faglige og logistiske del af SamfundsCup. Starter-Kittet’ kan findes på google-drive (kortlink.dk/nvy9). Der er desuden etableret en ambassadørordning, hvor erfarne SamfundsCup-lærere tilbyder at deltage i et faggruppemøde og fortælle om erfaringer og udfordringer samt svare på konkrete spørgsmål i forbindelse med deltagelse i SamfundsCup.

Der er i skrivende stund ca. 25 tilmeldte skoler, så der er et stykke vej til sidste års

opbakning, men I kan stadig nå det – endelig deadline er 1. december! Så hermed opfordring til at bakke op om SamfundsCuppen!

Samfundsfagsnyt

Samfundsfagsnyt har fået nye redaktører i det forgangne år i skikkelse af Vibeke Petersen fra Frederiksborg Gymnasium og Jens Andersen fra Teknisk Gymnasium Hillerød. Derfor indledtes arbejdet med en brugerundersøgelse for at belyse, hvad medlemmerne synes om bladet. Generelt var der blandt respondenterne stor tilfredshed med både format og indhold, så redaktører valgte at fortsatte med samme format med få justeringer. Af nye indslag er der indført et forord med introduktion til temanummeret og segmentet ”Mød din kollega”, der skal give inspiration fra kollega til kollega. Desuden har vi forsøgt os med et nyt format for anmeldelser, der lægger an på, at man har afprøvet bogen i undervisningen. Der mangler dog fortsat anmeldere til bladet, og dette kan afprøves med et fast anmelderkorps.

I det forgangne år har vi udgivet et jubilæumsnummer (Samfundsfagsnyt nr. 200), et nummer om migration, et om eksamen og et om det amerikanske valg. Tak til alle bidragsydere!

FALS Digitalt

Det strømmer fortsat ind med anmodninger om medlemskab af FALS’ facebookside, som bliver anvendt til videndeling i stort omfang. Det er vores opfattelse, at mange nyansatte såvel som garvede samfundsfaglærere har stor nytte af siden, hvorfor den da også anbefales vidt og bredt. Endda så vidt, at nye lærere får kendskab til den, før de får viden om foreningen. Bestyrelsen har vedtaget, at medlemskab af foreningen er en forudsætning for at blive lukket ind på siden, hvilket medfører, at de nye lærere i højere grad interesserer sig for

foreningens arbejde. I foråret påbegyndte Linda arbejdet med at sortere ud i facebooksidens medlemsliste med det formål at sortere folkeskolelærere, journalister og ikke-medlemmer fra. Det har betydet, at mange samfundsfagslærere har valgt at melde sig ind i foreningen. Fals-Nyhedsbrev er udsendt 5 gange og er tænkt som et løbende update på foreningens forskellige aktiviteter. Der har været nogle problemer omkring mailadresselisten og det forhold, at massesendte mails på visse gymnasier ryger direkte i spam-kassen. Vi arbejder på at løse problemet og regner med, at en ny funktion på den kommende hjemmeside vil løse en stor del af problemet.

Udviklingsprojekter

Samarbejdet mellem matematik og samfundsfag har været kilde til megen diskussion, hvorfor FALS har været koordinator på et udviklingsprojekt med det formål at indsamle og systematisere de allerede foreliggende samarbejdsmuligheder samt udtænke nye. Projektet munder ud i en række øvelser, som kommer til at ligge på emuen i december 2016. Vores tanke var at afholde et kursus, hvor vi havde påtænkt en fremlæggelse af vores arbejde, men dette er forsinket af reformen og dennes fokus på matematik. Vi påregner derfor at fortsætte samarbejdet skoleåret ud med et kursus i starten af skoleåret 2016/17 som resultat.

Bestyrelsens repræsentative og rådgivende opgaver

Bestyrelsen tilbyder løbende at rådgive og samarbejde med aktører der vil bidrage med materialer og lign. til samfundsfag. Vi har været rådgivere i forskellige journalistiske projekter, der har haft fokus på vores elever og deres informationskanaler.

Kursusaktivitet

Foreningens har i det forløbne år haft få kurstillbud sammenlignet med tidligere år. Der har været afholdt KS-kursus i Odense.

På sidste generalforsamling var vi inde på problemet omkring den vigende interesse for kursusdeltagelse. Vi genovervejer for øjeblikket situationen. Vi forventer, at der vil komme en del tilbud i forbindelse med gymnasireformen. FALS er involveret i udviklingskurset om samf-matematik, som forventes afholdt til september 2017. Vi har drøftet andre kurser med SDU og DASG (Danske science gymnasie). Disse kurser er ikke FALS-kurser, men vi mener, at det er vigtigt, at vi deltager i en dialog med disse udbydere for i det mindste at få koordineret tilbuddene og rådgive, så de bliver relevante for vores medlemmer.

Det kommende år byder på et Israel/Palæstina rejse kursus samt et økonomikursus, der fokuserer på de samfundsmæssige konsekvenser ved private bankers pengeskabelse, og endelig et kursus for undervisere i samfundsfag på "global society" studieretninger (samfundsfag på engelsk).

Bestyrelsen i FALS v. formand Jørgen Lassen

Nyt fra fagkonsulenten

af Bent Fischer-Nielsen, fagkonsulent i samfundsfag og AT

Lovforslag fremsat med ændring om hf

Regeringen fremsatte den 9. november L 58 "Forslag til Lov om de gymnasiale uddannelser". Det ligger på www.ft.dk, hvor man kan følge processen, herunder høringssvar og ministeriets bemærkninger hertil. Loven forventes vedtaget inden jul.

Lovforslaget indebærer en vigtig ændring om hf. KS (og NF) afsluttes både med en eksternt enkeltfaglig prøve i ét af de tre fag efter udtræk og en intern mundtlig prøve i KS. Dermed indføres der alligevel ikke årskarakterer i de seks fag på hf.

I bemærkningerne til lovforslagets § 47 står der side 93 om de interne prøver i KS og NF: ”

Den interne prøve skal udformes, så den giver mulighed for både en flerfaglig- og enkeltfaglig vurdering af elevens behandling af et centralt emne for hver af de to faggrupper. Grundlaget for prøven er et kortere skriftligt produkt, som omhandler den stillede opgave. Prøven skal have det fællesfaglige perspektiv som udgangspunkt, og skal samtidig inddrage hvert af de tre fags bidrag til belysning af den fællesfaglige problemstilling. Den interne, mundtlige prøve formes som en samtale mellem den enkelte elev og holdets faglærere, samt en fagperson på skolen, som ikke har undervist de pågældende elever.

Eleven vil således få i alt to karakterer i hver af de to faggrupper. De to karakterer i hver af faggrupperne vil komme til at tælle lige meget.”

De eksterne enkeltfaglige prøver og den interne flerfaglige prøve vil blive beskrevet i læreplanen for KS.

Proces for læreplaner i 2017

Januar: Læreplaner bearbejdes på baggrund af FIP fyraftensmøder i 2016 og forelægges ministeren.

Februar: Læreplaner sendes i ekstern høring. Derefter bearbejdes læreplanerne på baggrund af høringen og forelægges ministeren.

Forår: Læreplaner udstedes.

Marts – april: FIP-heldagskurser om de nye læreplaner og implementering heraf. Kurserne for samfundsfag er planlagt til den 8. marts (øst) og den 9. marts (vest) om stx/hf og den 15. marts (øst) og 16. marts (vest) om htx/htx. Datoerne forudsætter, at læreplanerne er udstedt forinden.

Forår: Vejledninger skrives.

Sommer: Vejledninger til alle læreplaner udsendes.

Jeg glæder mig til at møde mange af jer til FIP heldagskurserne i foråret!

Notat om lineær regression

I dette blad kan du læse et notat om lineær regression. Notatet forklarer

- Hvordan man anvender lineær regression i samfundsvidenskab.
- Hvad man skal kunne om lineær regression i samfundsfag.

- Hvordan man beregner R^2 -værdien.
- Hvilke muligheder og begrænsninger, der er ved at bruge R^2 .

Det er mit håb, at man efter at have læst notatet kan opnå et bedre samspil med matematik om lineær regression. Notatet forklarer det statistiske indhold trin for trin uden at forudsætte matematiske kundskaber.

Lineær regression i samfundsvidenskab

af Bent Fischer-Nielsen, fagkonsulent i samfundsfag

Formålet med dette notat er at forklare

- hvordan man anvender lineær regression i samfundsvidenskab
- hvad man skal kunne om lineær regression i samfundsfag
- hvordan man beregner R^2 -værdien
- hvilke muligheder og begrænsninger, der er ved at bruge R^2 .

Den anvendte statistik er forklaret trin for trin og forudsætter *ikke* forkundskaber i matematik.

Anvendelse af lineær regression i samfundsvidenskab

I samfundsvidenskab bruges lineær regression til at undersøge i hvor høj grad der kan påvises en sammenhæng mellem to variable, og hvilken effekt den ene variabel har på den anden variabel. En forudsætning for en sådan påvisning er, at der fagligt kan argumenteres for, at der er en sammenhæng. Ud fra økonomisk, sociologisk eller politologisk viden eller teori skal der være faglige argumenter for at en variabel har virkning på en anden variabel.

Eksempel: BNP pr. indbygger har indflydelse på CO_2 -udslip pr. indbygger. Økonomisk kan man argumentere for, at jo større produktion pr. indbygger der er i et land, jo større vil energiforbruget være pr. indbygger, og dermed jo større vil CO_2 -udslippet være pr. indbygger. BNP pr. indbygger er årsagen og dermed den

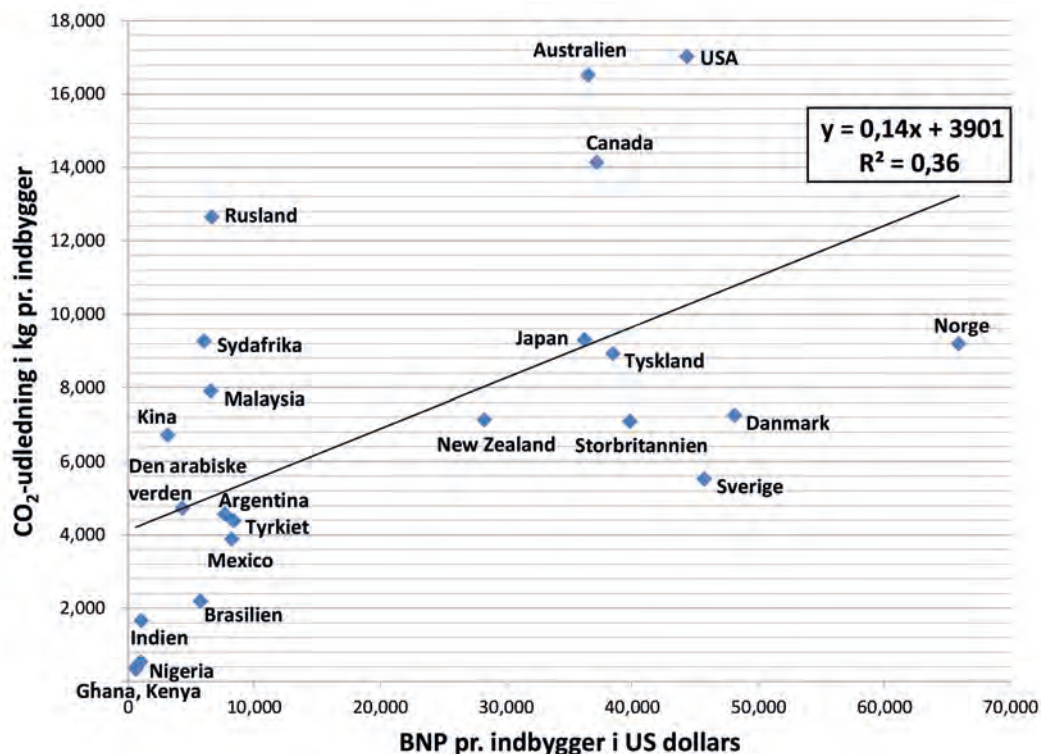
uafhængige variabel, og CO_2 -udslip pr. indbygger er virkningen og dermed den afhængige variabel. Men andre faktorer vil også være i spil. Brug af visse energiformer medfører et mindre CO_2 -udslip end andre, og nogle lande udnytter energien mere effektivt end andre. Det er derfor interessant at undersøge, i hvor høj grad et højere BNP pr. indbygger har virkning på CO_2 -udslip pr. indbygger, og hvilke lande der har et større eller mindre CO_2 -udslip end forventet ud fra deres BNP pr. indbygger.

Lineær regression er velegnet til at undersøge både grad af sammenhæng mellem to variable og afvigelser fra den forventede sammenhæng.

Konstruktion af punktdiagram, tendenslinje, ligning og R^2

Markér de tal (og kun selve tallene) i regnearket, som skal undersøges for lineær regression. Dvs. to rækker eller søjler med samhørende tal, fx BNP pr. indbygger og CO_2 -udslip pr. indbygger for en række lande (bilag 2). Vælg Indsæt > Punktdiagram. Et punktdiagram tegnes nu. Vælg et Diagramlayout. Skriv det rette indhold i Diagramtitel og Aksetitel.

Excel 2010: Vælg Diagramlayout med "fx" og få tegnet tendenslinjen inkl. ligning og R^2 -værdi.

Figur 1. BNP pr. indbygger i US dollars og CO₂-udledning i kg pr. indbygger. 2011.

Excel 2013:- Vælg i "Hurtigt layout" diagram med "fx" og få tegnet tendenslinje mm.

MAC: Højreklik på et af punkterne i diagrammet og vælg Tilføj tendenslinje og sæt hak i Vis ligning i diagram og i Vis R-kvadreret. Dette kan man også gøre i Excel.

Du har nu konstrueret et diagram med lineær regression. En figur med tilføjelse af landenes navne vil se ud som i Figur 1.

Tolkning af punktdiagram, tendenslinje, ligning og R^2

1. Den *overordnede sammenhæng mellem de to variable* fremgår af punkternes beliggenhed i diagrammet (figur 1): Jo større BNP pr. indbygger, jo større CO₂-udslip pr ind-

bygger. Dermed bekræftes den faglige argumentation for, at der er sammenhæng mellem de to variable. Der ses dog også en betydelig spredning af punkterne, hvilket bekræfter, at andre faktorer end BNP har betydning for CO₂-udslippet.

2. Den tegnede *tendenslinje* i diagrammet er den linje, der ligger tættest på punkterne. *Ligningen* (forskriften) *for linjen* er af typen $y = ax + b$, hvor a angiver hældningskoefficienten (= regressionskoefficienten) for linjen: I ligningen $y = 0,14x + 3901$ er hældningskoefficienten 0,14: Når x (BNP pr. indbygger) stiger med 1 \$., stiger y med 0,14 kg (CO₂-udslip pr. indbygger). Eller: Når BNP pr. indbygger stiger med 10.000 \$., stiger CO₂-udslip pr. indbygger med 1.400 kg, hvilket kan aflæses på tendenslinjen.

Hældningskoefficienten udtrykker *effekten* på y , hvis x stiger med én enhed. Vi kan derfor ikke blot sige, at CO_2 -udslippet pr. indbygger stiger, når BNP pr. indbygger stiger. Vi kan også sige *hvor meget* CO_2 -udslippet pr. indbygger stiger ifølge modellen, når BNP pr. indbygger stiger med 1 \$. Modellen udtrykker dermed sammenhængen mellem de to variable kvantitativt.

3. *Punkternes beliggenhed i diagrammet* viser en stor spredning omkring tendenslinjen. Det viser som sagt, at der er andre faktorer end BNP pr. indbygger, der har indflydelse på CO_2 -udslip pr. indbygger. Store afvigelser fra tendenslinjen kaldes for *outliers*. De lande, der ligger under tendenslinjen, har et lavere CO_2 -udslip pr. indbygger end forventet ifølge tendenslinjen (modellen). Vi kan ud fra viden om de pågældende landes energiforhold opstille hypoteser om, hvilke årsager der kan være til afvigelserne. Fx kan årsagen til Sveriges beliggenhed langt under tendenslinjen være brug af atomkraft og vandkraft. Danmarks beliggenhed kan skyldes brug af vindkraft, og at afgifter på energi har tilskyndet forbrugere og virksomheder til energibesparende foranstaltninger.

Lande over tendenslinjen har et højt CO_2 -udslip pr. indbygger i forhold til deres BNP pr. indbygger. Det kan fx skyldes en lav energieffektivitet eller brug af energiformer som fx kul med et højt udspil af CO_2 i forhold til den producerede energimængde.

4. R^2 kaldes som regel *forklaringsgraden* (eller determinationskoefficienten) og udtrykker, hvor stor en del af variationen i den afhængige variabel y , der forklares/beskrives af den uafhængige variabel x /tendenslinjen/ligningen/modellen.

Lineær regression beskriver en *samvariation* mellem to variable, og er ikke i sig selv et bevis for, at der er en årsagssammen-

hæng. For at kunne tale om en *sammenhæng* (kausalitet) skal vi *fagligt/teoretisk kunne begrunde en sammenhæng mellem de to variable*, som det er gjort ovenfor. R^2 varierer mellem 0 og 1. Hvis R^2 er 1, ligger alle punkterne præcis på den rette linje, og tendenslinjen kan forklare 100 % af variationen i den afhængige variabel y . Jo tættere punkterne ligger på tendenslinjen, jo højere bliver R^2 . Jo mere spredt punkterne ligger i forhold til linjen, jo mere vil R^2 nærme sig 0. Hvis R^2 som i eksemplet ovenfor er 0,36, ligger punkterne meget spredt i forhold til linjen, men der er stadig en stigende tendens i punkternes beliggenhed. De ligger som et "bredt bånd" omkring linjen. x /tendenslinjen/ligningen/modellen kan forklare 36 % af variationen i y .

Der er ikke en fast accepteret standard for, hvor stor R^2 skal være for, at vi taler om en stærk, moderat eller svag sammenhæng. Derfor nøjes man med at sige, hvor stor en andel af variationen i den afhængige variabel, som kan forklares af den uafhængige variabel. I samfundsfag skal det udtrykkes med det relevante indhold af x og y som fx: R^2 på 0,36 viser, at 36 % af variationen i CO_2 -udslip pr. indbygger kan forklares ud fra BNP pr. indbygger.

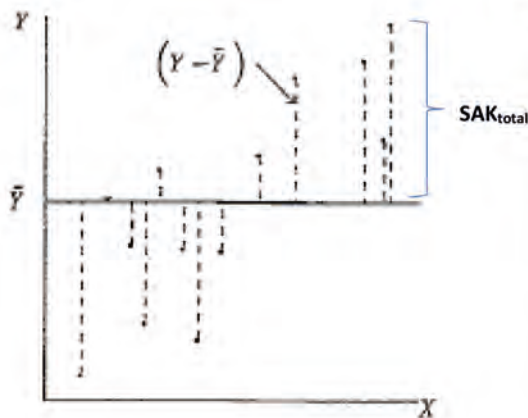
Ovennævnte fortolkning af R^2 kan give anledning til diskussion. I bilag 1 ses dokumentation for, at det faktisk er sådan, man fortolker R^2 i statistiske lærebøger. Fortolkningerne i lærebøgerne er ikke helt identiske, men indholdet i fortolkningerne er det samme.

Beregning af forklaringsgraden R^2

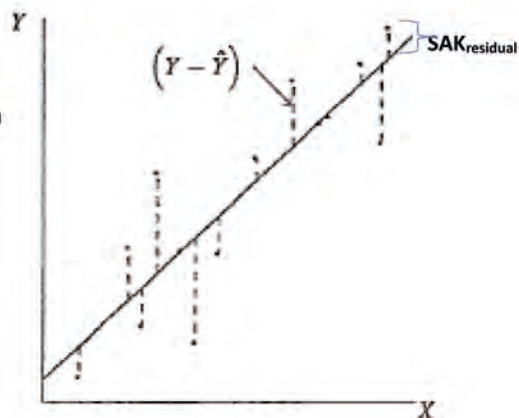
Vi vil nu se nærmere på, hvordan man beregner R^2 og dermed opnå en bedre forståelse af, hvad dette mål viser. Det er dog ikke et krav i samfundsfag at kunne forklare, hvordan R^2 beregnes.

Figur 2. Total variation og residual variation

Figur 2.a.

Figur 2.b.

Kilde: Agresti and Finlay (1997): Statistical Methods for the Social Sciences, Prentice Hall side 324 og Morten Oddershede Larsen (2005): Videregående statistik II. Regressionanalyse. Danmarks Tekniske Universitet side 7.

Når vi siger, at "x kan forklare 36 % af variationen i y", hvad er så variationen i y, og hvordan måles den?

Variationen i y måles ved hjælp af punkternes afvigelse fra gennemsnittet af y-værdierne. I figur 2.a er vist afstanden mellem punkternes beliggenhed og gennemsnittet af y-værdierne. Gennemsnittet af Y-værdierne er vist som den vandrette linje $\bar{Y}$ (udtales "Y-streg"). Afstanden (forskellen) mellem Y og $\bar{Y}$ ($Y - \bar{Y}$) er vist som punkterede lodrette linjer fra Y til den vandrette linje $\bar{Y}$. Punkterne ligger både under og over linjen med gennemsnitsværdien og summen af disse forskelle mellem Y og $\bar{Y}$ ($Y - \bar{Y}$) vil være nul. For at få en talværdi, der kan bruges, kvadreres afstandene. For hvert punkt kvadreres forskellen mellem Y og $\bar{Y}$, og alle disse kvadrerede forskelle lægges sammen.

Summen af de kvadrerede forskelle mellem Y og $\bar{Y}$ skrives som

$$SAK_{\text{total}} = \sum (Y - \bar{Y})^2.$$

SAK_{total} = Sum Af Kvadrater af punkternes afstand til den vandrette linje $\bar{Y}$ er et mål for den totale variation af y-værdierne.

I figur 2b er tegnet tendenslinjen. Det ses, at afstandene mellem punkterne og tendenslinjen i figur 2b er mindre end afstandene mellem punkterne og linjen for gennemsnittet i figur 2a. Tendenslinjen og den tilhørende ligning/forskrift giver et bedre bud på Y-værdierne end linjen med gennemsnittet af Y.

Forskellen mellem Y og tendenslinjen skrives som $Y - \hat{Y}$. $\hat{Y}$ (udtales "Y hat") udtrykker værdien af Y beregnet efter ligningen for tendenslinjen. For hver X-værdi kan beregnes en Y-værdi ud fra tendenslinjens ligning, og denne Y-værdi kaldes $\hat{Y}$. Disse $\hat{Y}$ -værdier ses på figur 2.b som Y-værdien for det punkt på tendenslinjen, hvor den punkterede lodrette streg rammer tendenslinjen. Afstanden (forskellen) mellem Y og $\hat{Y}$ ($Y - \hat{Y}$) er vist som punkterede lodrette linjer fra Y til tendenslinjen med $\hat{Y}$ -værdierne. Som ovenfor kvadreres forskellene for hvert punkt, og alle de kvadrerede forskelle lægges sammen.

Summen af de kvadrerede forskelle mellem Y og $\hat{Y}$ skrives som

$$SAK_{\text{residual}} = \sum (Y - \hat{Y})^2.$$

SAK_{residual} = Sum Af Kvadrater på de enkelte punkters afstand til den fundne tendenslinje kaldes *restvariationen* eller *residualvariationen*, og udtrykker den del af variationen af Y -værdierne, som tendenslinjen (modellen) *ikke* kan forklare.

Forskellen mellem den totale variation af Y og restvariationen af Y i forhold til den totale variation i Y er den del af variationen i Y , som kan forklares af vores tendenslinje/model og tilhørende ligning. R^2 er netop den del af variationen i Y , som kan forklares ud fra tendenslinjen med tilhørende ligning. R^2 kan således med brug af ovennævnte forkortelser skrives som

$$R^2 = \frac{SAK_{\text{total}} - SAK_{\text{residual}}}{SAK_{\text{total}}} = \frac{\sum (Y - \bar{Y})^2 - \sum (Y - \hat{Y})^2}{\sum (Y - \bar{Y})^2}$$

I eksemplet ovenfor kan den totale variation i Y beregnes til 533 og restvariationen til 341. R^2 kan beregnes som

$$R^2 = \frac{SAK_{\text{total}} - SAK_{\text{residual}}}{SAK_{\text{total}}} = \frac{533 - 341}{533} = \frac{192}{533} = 0.36$$

R^2 er den del af variationen i Y , som kan forklares ud fra tendenslinjen med tilhørende ligning af typen $Y = aX + b$. Det er det samme som, at R^2 udtrykker, hvor stor en del af variationen i Y , som kan forklares ud fra X . 36 % af variationen i Y kan forklares ud fra X ud fra ligningen $y = 0,14x + 3901$. 36 % af variationen i landenes udslip af CO_2 pr. indbygger kan forklares ud fra landenes BNP pr. indbygger. Restvariationen er på 64 % og dermed ganske betydelig. Andre faktorer end BNP pr. indbygger har betydning for CO_2 -udslip pr. indbygger.

Totalvariation og restvariation kan beregnes ved hjælp af tilføjelsesprogrammet Data Analysis i Excel:

Vælg Data > Data Analysis > Regression.

Kopier felterne med alle Y -værdier og indsæt i feltet "Input Y Range" i Regression. Gør tilsvarende med felterne med alle X -værdier. Nu fremkommer følgende regressionsanalyse (uddrag):

Regression Statistics	
Multiple R	0,60025386
R Square	0,360304696
Adjusted R Square	0,331227637
Standard Error	3,936818288
Observations	24

ANOVA		
	df	SS
Regression	1	192,048173
Residual	22	340,9678411
Total	23	533,016014

På dansk hedder de tilsvarende værdier (afrundet):

Regressionsstatistik	
Multiple R	0,60
R-kvadreret	0,36
Justeret R-kvadreret	0,33
Standardfejl	3,95
Observationer	24

ANOVA		
	fg	SAK
Regression = den forklarede variation ifølge model (SAK_{model})	1	192
Residual = restvariation (SAK_{residual})	22	340
Total variation (SAK_{total})	23	533

Vi får her beregnet total variation (SAK_{total}), residual (SAK_{residual}) og den forklarede variation ifølge model (SAK_{model}), og vi kan som før nævnt se, at $R^2 = (\text{Total variation} - \text{Residual}) / \text{Total variation} = (533 - 340) / 533 = 192 / 533 = 0,36$.

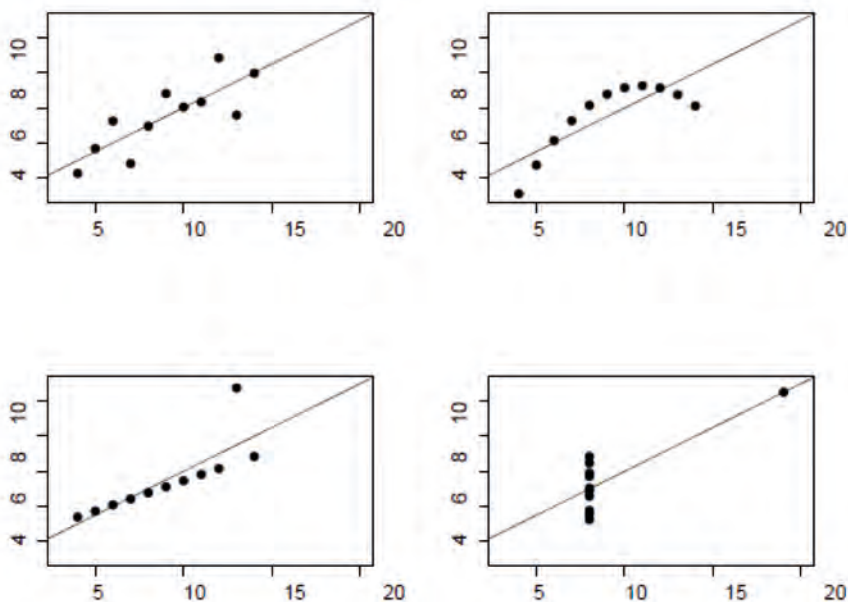
Muligheder og begrænsninger i brug af lineær regression

Kan vi være sikre på at den ene variabel påvirker den anden variabel, blot fordi R^2 er høj, eller kan der tænkes andre forklaringer? For det første viser R^2 ikke, om X er årsag til Y, eller om det er Y, der er årsag til X. Hvis vi bytter om på de to variable vil R^2 være det samme. En høj R^2 er altså ikke bevis på, hvad der er årsag, og hvad der er virkning. Her er indholdet i den faglige argumentation afgørende. I nogle tilfælde er det indlysende, hvad der er årsag, og hvad der er virkning. Fx påvirkes en baggrundsvARIABLE som alder ikke af bestemte holdninger, mens kun det omvendte kan være tilfældet. Men i andre tilfælde kan

det fagligt diskuteres, hvad vej kausaliteten går, og om den evt. går begge veje. Hvis den ene faktor i tid optræder før den anden faktor, er den første faktor årsag til den anden faktor. For det andet må der bl.a. tages forbehold for, om der er en tredje *bagvedliggende variabel* (spuriøs sammenhæng), der kan forklare variationen i de to faktorer. Eller om der er en tredje *mellemliggende variabel* (kædereaktion), der kan forklare sammenhængen mellem de to undersøgte variable.

Det kan indvendes mod brugen af R^2 , at man med samme R^2 -værdi kan have meget forskellig beliggenhed af punkterne. Se fx Anscombes fire fiktive datasæt i figur 3. I alle fire diagrammer er $R^2 = 0,69$. R^2 siger dermed ikke noget om punkternes beliggenhed i diagrammet. Det giver ikke mening *alene* ud fra R^2 at udlede noget om sammenhængen mellem to variable, herunder om der er en lineær sammenhæng eller ej. Det giver kun mening at tolke R^2 i *sammenhæng med* en tolkning af punkternes beliggenhed i diagrammet. Hvis

Figur 3. Anscombes fire fiktive datasæt med samme R^2 -værdi.

punkterne ligger som i typen øverst til venstre, giver det mening at tale om en lineær sammenhæng, og det er netop sådan, at punkterne ofte vil ligge, når man undersøger sammenhæng mellem to variable i samfundsvidenskab.

En anden begrænsning ved R^2 er, at den afhænger af om data er *individdata* (et punkt for hvert individ) eller såkaldt *aggregerede data*, hvor hvert punkt repræsenterer data for en gruppe, som fx data for en gruppe individer i en kommune eller i et land. Ved individdata er R^2 typisk lav, og selv en R^2 på 0,10-0,20 regnes som en betydelig forklaringsgrad¹. Ved aggregerede data vil R^2 typisk være højere end ved individdata. Dette medvirker til, at der som tidligere nævnt, ikke er en alment accepteret standard for, hvor stor R^2 skal være for at vi taler om en svag, moderat eller stærk sammenhæng.

Ved test af naturvidenskabelige sammenhænge fx i fysik eller kemi vil man typisk stille krav om, at R^2 skal være mindst 0,95 for at acceptere, at der er en bestemt sammenhæng mellem de to variable. Dette krav stilles ikke til samfundsvidenskabelige sammenhænge, da der er tale om menneskers adfærd, som påvirkes af mange faktorer. Derfor vil R^2 for en enkelt faktor meget sjældent være over 0,95. Man vil i samfundsvidenskab ikke hævde, at man kan finde og én og kun én uafhængig variabel, der kan forklare næsten hele variationen i den afhængige variabel. Forskelle i tolkningen af R^2 kan bruges konstruktivt til at belyse forskelle mellem naturvidenskab og samfundsvidenskab.

¹ Johanne Grøndahl Glavind og Helene Helboe Pedersen: Gode spørgsmål, rigtige svar. Grundbog i samfundsfaglig metode. Gyldendal 2016. (p. 97)

Bilag 1. Fortolkninger af R^2 i ti statistiske lærebøger

Agresti, Alan (University of Florida) and Finlay, Barbara (Texas University) (1997): Statistical Methods for the Social Sciences, Prentice Hall.

Thus, the r^2 result is often expressed as "X explains 39% of the variability in Y" or "39% of the variability of Y is explained by its linear relationship with X". (p. 326)

Agresti og Finlay's lærebog i statistik anvendes på Statskundskab på AU og SDU.

Bertelsen, Aksel, Lic. Scient. i matematisk statistik (2005): Statistik med matematik. Systime.

r^2 angiver, hvor stor del af variationen i y-værdierne, der bliver forklaret ved regressionslinjen ... Nogle steder kaldes r^2 forklaringsgrad eller forklaringskraft, men andre navne kan også forekomme. I eksemplet forrige side bliver $r^2 = 0,21$, så forældrenes højde forklarede 21 % af variationen i børnenes højde. (p. 137)

Berenson, Levine and Krehbiel (2012): Basic Business Statistics, Pearson.

The coefficient of determination measures the proportion of the variation in Y that is explained by the variation in the independent variable X. (p. 564)

Bruun, Bodil, Felsager, Bjørn m.fl. (red.) 2010: MATHIT, Matematiklæreforeningen.

Vi siger derfor, at den lineære model har en forklaringsgrad på 43,8 %, fordi den kan forklare 43,8 % af datapunkternes variation, men der er altså en betydelig restvariation, som modellen ikke kan forklare. Den kan så enten skyldes skjulte variable, som f.eks. køn eller tilfældige variationer... (p. 63)

Bryman, A. (2004): Social Research Methods, Oxford.

If you square a value of Pearson's r , you can derive a further useful statistic – namely the coefficient of determination, which expresses how much of the variation in one variable is due to the other variable. (p. 233).

Hellevik, Ottar (1980): Forskningsmetode I Sociologi og Statsvetenskap, Universitetsforlaget.

Når vi fant at r_{xy} for sammenhengen mellom folketall og Nobelpriser var 0,84, betyr dette altså, at folketall forklarer 71 prosent av variansen i Nobelprisfordelingen ($0,84^2 = 0,71$). (p. 238)

Larsen, Morten Oddershede (2005): Videregående statistikk II. Regressionsanalyse. Danmarks Tekniske Universitet.

Man siger også, at den fundne model "forklarer" r^2 100 % af den "totale variation". I eksempel 13.2 forklarer den fundne model således 75.2% af den totale variation. (p. 8)

Lind, Marchal and Wanthen (2013), Business Statistics for Business and Economics, McGraw Hill.

The proportion of the total variation in the dependent variable Y that is explained, or accounted for, by the variation in the independent variable X . (p. 416)

Nachmias, C. F. og D. Nachmias (1996): Research Methods in the social sciences, St. Martins Press.

Thus R^2 is 0,82², which indicates a proportional reduction of error of 67 percent when percent of urban population is used to predict robberies per 100.000 population. Another way to express this is to say that 67 percent of the variance in robbery rates is accounted for by the percent of urban population. (p. 420)

Vejrup-Hansen, Per (2012): Statistik med Excel 2. udg. Samfundslitteratur.

R^2 værdien er "determinationskoefficienten" i regressionsanalysen, og den udtrykker hvor stor en del af variationen i den afhængige variabel y , der forklares af modellen eller linjen. (p. 93)

Bilag 2. BNP og CO₂-udledning i en række lande

Land	BNP pr. indbygger. \$	CO ₂ -udledning pr. indb. kg	Land	BNP pr. indbygger. \$	CO ₂ -udledning pr. indb. kg
Den arabiske verden	4.334	4.724	Japan	36.203	9.291
Argentina	7.662	4.562	Kenya	613	327
Australien	36.504	16.519	Mexico	8.238	3.876
Brasilien	5.744	2.191	Malaysia	6.578	7.898
Canada	37.176	14.135	Nigeria	1.018	537
Kina	3.150	6.710	Norge	65.897	9.192
Tyskland	38.471	8.917	NewZealand	28.258	7.124
Danmark	48.144	7.248	Rusland	6.631	12.647
Storbritannien	39.809	7.085	Sverige	45.727	5.518
Ghana	673	404	Tyrkiet	8.397	4.383
Indien	1.063	1.662	USA	44.325	17.020

Nyt fra forlaget

af Anders Hassing, direktør for Forlaget Columbus

ANNONCE

Takketale

af Nagieb Khaja, modtager af Columbusprisen 2016

En af grundene til, at den pris betyder meget for mig, er at samfundsfag var mit yndlingsfag. Jeg var en af de typer, som var ret doven i gymnasiet, fordi jeg ikke kunne finde ud af at gå tidligt i seng. Jeg lå derfor og sov, fordi jeg havde brugt det meste af natten på at spille Sensible Soccer på min Amiga-computer derhjemme. I kender desværre sikkert typen, der møder op, men ligger med hovedet på bordet i det tidlige morgentimer. Der var dog et fag, der kunne vække liv i mig, uanset hvor træt jeg var. Og det var samfundsfag. Man kan derfor godt sige, at ringen slutter i dag, hvor jeg modtager en pris af netop jer.

Når jeg kigger på navnene over modtagerne af prisen, føler mig beæret over at være i et så fornemt selskab af mennesker og organisationer, der på tværs af fag og ideologier sætter så stort et positivt aftryk på det danske samfund.

Der er mange, som altid siger, at det er noget specielt over det, når de modtager en bestemt pris. Og det er da også altid en meget speciel anledning for enhver prismodtager, fordi han eller hun bliver anerkendt og hyldet for sin indsats og for sit arbejde.

Men jeg vil stadig understrege, at denne pris virkelig er noget helt anderledes. Jeg har modtaget andre priser. Men de andre priser, som jeg tidligere har modtaget, er altid blevet tildelt af mine kolleger. Det har været journalister eller dokumentarinstruktører, der har givet mig anerkendelsen.

I dette tilfælde er det samfundsfaglærerne og Forlaget Columbus, der synes, jeg skal have denne pris. Og det gør et kolossalt indtryk. Det gør især et stort indtryk, fordi I repræsenterer en gruppe af mennesker i dette samfund, der besidder en stor viden om et bestemt stofområde. Vi journalister er jo ofte fagfolk, der ved en lille bitte smule om mange forskellige ting. Vi er desværre ret gode til at bluffe og fremstå mere oplyste, end vi egentlig er. I derimod er folk, der vitterligt ved en masse om jeres stofområde og har brugt masser af tid på at nå det stadie.

Netop derfor er det en stor ære, at jeg får prisen af jer. Og jeg vil gerne uddybe, hvorfor det betyder så meget for mig.

Det gør jeg, fordi mit arbejde foregår i et svært og farligt terræn. Jeg bilder derfor altid mig selv ind, at jeg gør en forskel for vores samfund og andre mennesker. Det er jeg nødt til at fortælle mig selv for at retfærdiggøre risiciene og den tid, som jeg tilbringer i fremmede lande langt væk fra min kone og børn.

Når jeg er ude at udføre mit arbejde, betaler jeg ofte en dyr pris. Som I hørte før, så har jeg prøvet at få en ordentlig omgang tæsk af tyrkiske grænsevagter sidste år, og senest er jeg lige kommet hjem fra Helmand, hvor jeg faktisk oplevede at komme et døgn i fængsel. Det var ikke et almindeligt fængsel, men et Taliban-fængsel. Jeg troede faktisk, at jeg var blevet kidnappet, indtil dagen efter, hvor de løslod mig. Taliban er tilsyneladende blevet en

Foto: Martin Kurt Haglund.

mere struktureret bevægelse, der følger nogle regler. Men apropos det faktum, at jeg skal betale en dyr pris for mit arbejde, så er det jo nærmest blevet en tradition, at jeg skal rode mig selv ud i nogle alvorlige problemer mindst en gang om året.

Når jeg så har skrevet min artikler eller produceret min dokumentarer, og de er blevet læst eller set, sidder jeg nogle gange tilbage med en tom følelse, hvor jeg er i tvivl om, hvor vidt arbejdet var den høje pris værd. Jeg skal indrømme, at jeg nogle gange mister troen på, at mit arbejde nytter noget. Især fordi at udbyttet er uhåndgribeligt. Jeg formidler fakta og viden, og resultatet af mit arbejde er derfor svært at veje og måle efterfølgende.

Men en af de sjældne dage, hvor jeg mærke vægten og udbyttet af mit arbejde er i dag. Den anerkendelse, som jeg får fra jer er en stærk modvægt til den tomme følelse. Den er et enormt rykklap, der kan bære mig et stykke mere op af de stejle skråninger, som jeg ofte er

nødt til at bestige, hvis jeg skal benytte en rammende metafor for de strabadser, jeg nogle gange går igennem for at udføre mit arbejde..

Ydermere vil jeg tilføje, at prisen er uhyre vigtig for mig, fordi den bliver tildelt af repræsentanter for en gruppe mennesker der er med til at forme fremtidens Danmark. I underviser og inspirerer de generationer, som skal føre, præge og lede Danmark ad den vej, som der er alt for få lande i verden, der følger. En oplyst, demokratisk og humanistisk retning, som forhåbentlig i fremtiden vil være en vej endnu flere samfund vil følge.

Jeg er ekstremt stolt af, at jeg får denne anerkendelse fra jer, fordi det bekræfter, at mit arbejde gør en forskel for jer.

Jeg vil endnu en gang sige tak! Det her betyder alverden for mig, og jeg kan ikke understrege nok, hvor stor en ære og et kæmpe rygstød det er for mig at modtage Columbus-prisen. Tusind tak!

Tale til Nagieb Khaja – Columbusprisen 2016

af Anna Amby Frejbæk, formand for Columbusfond

Samfundsfagslærernes pris, Columbusprisen, går i dette store jubilæumsår, hvor vores fag fylder 50, til dig, Nagieb Khaja. Columbusprisen går til dig, fordi du med dine indsigtsfulde og modige dokumentarer bibringer os en forståelse af miljøer og perspektiver, som ellers ville være fuldstændig lukket land for os.

De fleste forbinder dig nok med dine dokumentarer fra krigszoner, hvor du med et ufatteligt mod rejser ind og åbner den skjulte verden for os. Det vender vi tilbage til. Jeg vil starte med et eksempel på en lille bid af dit dokumentariske univers, som stammer fra en lidt mere lavmælt dokumentar fra 2009, der illustrerer en del af det geniale ved dine dokumentarer.

I dokumentaren *Måske uskyldig* tager du fat på tunesersagen, hvor to terrormistænkte mænd bliver udvist af Danmark uden en forudgående retssag og uden, at der bliver fremlagt beviser. De to mænd er mistænkt for at planlægge et drab på tegneren Kurt Westergaard og kan på grund af en ny terrorlov udvises uden mulighed for at forsvare sig ved en retssag.

I dokumentaren følger vi Hafsa, der er gift med Karim, den ene af de terrormistænkte. Hafsa er en ung, velintegreret, positiv og robust kvinde, der er kommet til Danmark fra Somalia uden forældre, men med sin voksne søster som en forælder-figur. Hun trives med de livsbetingelser, hun har fået i Danmark, hvor hun er ved at tage en universitetsuddannelse, og hvor hun har en tryk base i sin soma-

liske familie og i manden Karim. Denne base er nu truet af Karims udvisning, og Hafsa, der er overbevist om mandens uskyld, kæmper for hans sag, men løber panden mod en mur, bl.a. da hun forsøger at få et møde i stand med integrationsminister Birthe Rønn Hornbech.

I *Måske uskyldig* sættes mange perspektiver i spil: Ud over Hafsa møder vi bl.a. Anna, den anden terrormistænkte mere rabiate hustru. Anna mener, at det danske samfund konsekvent diskriminerer muslimer og giver udtryk for, at hun har lyst til at slå tilbage med vold. Endnu et perspektiv får vi fra Hafsas storesøster, der godt kan sætte sig ind i, hvorfor der skal gribes hårdt ind over for terror, ligesom hun forholder sig kritisk til Hafsas sikre forvisning om, at Karim er uskyldig.

Dokumentaren ender, hvor Hafsa og Karim er rejst ud af Danmark til en usikker fremtid, desillusionerede over det danske retssamfund og langt væk fra Hafsas familie og et sikkert livsgrundlag. Ud over at dokumentaren rejser en debat om terrorlove, skildrer den også nogle af alle de menneskelige lidelser, der er forbundet med kampen mod terror. *Måske uskyldig* er en debatskabende dokumentar, hvor ingen bliver stemplet, men hvor der bliver udpeget en masse ofre.

Columbusprisen gives til personer, der holder fast i ideerne om demokrati, ægte politisk engagement og betydningen af saglige argumenter, og som derved gør det spændende at være lærer og elev i samfundsfag.

Foto: Martin Kurt Haglund.

Gennem de sidste år har vi givet prisen til journalister, forskere og debattører, der formår at udfordre den medialiserede politiske kommunikation og holde fast i idealet om kritisk journalistik, som formår at stille forskellige synspunkter og modsætninger i det danske samfund op over for hinanden, eller som formår at formidle komplicerede sammenhænge på en konkret og forståelig måde. Man kan sige, at du, Nagieb Khaja, med dine dokumentarer og din deltagelse i samfundsdebatten, besidder alle de nævnte kvaliteter.

Som jeg nævnte tidligere, er du nok mest kendt for dine dokumentarer fra forskellige krigszoner. Senest har du lavet dokumentaren *De hvide hjelme i Aleppo*, der skildrer gruppen af syriske frivillige unge mænd, der bjærger døde og sårede ud af ruinerne i Aleppo, når der har været bombeangreb. Et andet eksempel er din dokumentar *Ghaza under siege*, hvor du skildrer livet i Ghaza under Israels bombardement i 2014, herunder især børne-

nes lidelser. Et tredje eksempel er filmen *Mit Afghanistan* fra 2012, hvor almindelige afghanere optager deres hverdagsliv, der er præget af krig og håb om en bedre fremtiden, men som også skildrer helt almindelige genkendelige hverdagsscener, hvor forældre leger med deres små børn, hvor unge mænd viser muskler, og hvor en teenagedreng sætter sit hår. Disse tre dokumentarer er blot få eksempler på, hvordan du med et helt ufatteligt mod formår at skaffe dig adgang til de allermest farlige steder i verden, og dermed formår at bibringe os indsigt i det liv, der leves i disse zoner med krigen som ramme.

En del nyhedsjournalistik og dokumentarer er i dag præget af, at dokumentaristen eller journalisten sætter sig selv i centrum, og det er den personlige oplevelse af eller holdning til konflikterne, der er den centrale fortælling. Når der nu er udbredt enighed om, at man alligevel ikke kan skildre en krig objektivt, er det nærliggende at tage det fulde skridt og

sætte sin egen subjektive oplevelse i centrum, og dette kan ofte også være mere underholdende og appellerende i forhold til et bredt publikum.

Dokumentarer, hvor journalisten er i centrum, kan være underholdende og æstetisk interessante, men giver sjældent særlig meget indsigt i *sagen*, ligesom deres indlæg i den samfundsmæssige debat ofte er meget ensidig.

Selv om du, Nagieb Khaja, som regel selv er til stede i dine værker, er det ikke din person eller dine synspunkter, der er det centrale – det er *andres* perspektiver, typisk dem, der lever i krigszoner, eller som er udsat for konflikter.

På denne måde går du imod en stærk tendens inden for journalistikken og dokumentarismen og viser en ny retning for dokumentaren, hvor personlig deltagelse og vovemod går hånd i hånd med saglig og kritisk journalistik.

Du viser, at det godt kan lade sig gøre at bibringe en vis grad af saglighed, at dokumentarer ikke behøver at være ensidige, men at de kan være nuancerede og bringe forskellige perspektiver i spil, og at de dermed kan være debatskabende.

Jeg vil afslutte med et citat af dig selv fra en dokumentar *om* dig. Den hedder "En dansker redder verden," er fra 2015 (Nagieb Khaja: *En dansker redder verden*. Tilrettelægger Jesper Bloksgaard. DR2 2015), og meget ulig dine egne dokumentarer sætter den dig selv og dine holdninger og dine følelser i centrum. I dokumentaren siger du blandt andet:

Alle mennesker er dybest set pissebange for at blive dræbt. Og jeg tror, den største egenskab, jeg har i forhold til at lave det stof, jeg laver, det er, jeg har en vilje, der vejer mere, end min frygt. (...) jeg håber på, at jeg med nogle af de her historier her, kan gøre os klogere på en meget vigtig del af vores samtidshistorie. Jeg mener, at det er ekstremt vigtigt at forstå, hvorfor folk gør som de gør, og det uanset, hvilken konflikt vi taler om. Fordi hvis man ikke forstår det, jamen, så forstår man heller ikke løsningen på de problemer dér.¹

Tillykke med prisen – vi håber, du vil blive ved med at lave gode dokumentarer, og at mange vil tage ved lære af din dokumentaristiske stil.

En verden i opbrud

af Dorthe Hanquist Brandt Madsen og Jens A. Andersen, Teknisk Gymnasium Hillerød

Det er sjældent man starter et oplæg med at rive sine egne noter i stykker. Men det var det Mikkel Vedby Rasmussen gjorde – med dramatisk effekt på sine tilhørere, på konferencen for samfundsfags 50 års-fødselsdag. Pointen med det lille stunt, var at understrege, at man som politolog bør stille sig spørgsmålet: ”Hvorfor så jeg det ikke komme?”, med henvisning til valget af Trump til amerikansk præsident. Mikkel Vedby Rasmussen er professor og institutleder ved Institut for Statskundskab, KU. I denne rolle har han været flittig gæst i medierne op til valget, hvor man har kunnet høre ham forklare, hvorfor Hillary Clinton sandsynligvis ville vinde valget, hvis man brugte sagkundskabens briller. Samtidig havde MVR – efter egen udsagn – en fornemmelse af at Trump faktisk ville vinde. Hvorfor han ikke lyttede til denne fornemmelse? Jo, det skyldtes, ifølge ham selv, det bias der opstår, når man til dagligt arbejder med en funktionalistisk samfundsforståelse, hvor alting passer ind i kasser, verden er stabil og vælgere gør som forventet. Det giver nemlig sådan en dejlig fornemmelse i maven, som professoren udtrykte det. Problemet er blot, at sådan fungerer verden ikke altid. Samfundet er langt mere kompliceret end lærerbøgerne fortæller os, og det er stadig under forandring. Derfor blev det grundigt forberedte foredrag til det, der i programmet blev præsenteret som et oplæg om ikke-liberale styreformere, der vinder frem i Europa, revet i stykker. I lyset af

onsdagens valgresultat, ville han hellere tale frit fra leveren med sit bud på, hvad der var sket.

Et opgør med kompleksiteten

MVR's hovedpointe var at Trump vil gøre op med den hidtidige verdensordens kompleksitet. Den kompleksitet udgøres af to ting. På den ene side handler det om sprog i form af et oprør mod pænhed og politisk korrekthed, der hersker i den eksisterende verdensorden. Det andet ben er et oprør mod ideen om den uundgåelige globalisering. Og her er det Trumps simple løsninger, som vi har hørt om i valgkampen, der kommer i spil. Med oplægsholderens ord vil Trump give et nakkeskud til ideologien om globalisering, og han har verdens største økonomi og en hær til 600 mia. dollars bag sig til at gøre det.

MVRs analyse starter ved Vesten efter 2. verdenskrig, hvor institutioner som FN, Det Europæiske Kul- og Stålfællesskab blev skabt efter 2. verdenskrig for at institutionalisere og støtte op om vestlige værdier. Der var flere forsøg på at skubbe denne nye verdensorden i gang fx med Versaillesfreden i 1918, hvor USA dog ikke bed på. Fra 1930'erne gik det fremad for USA, der satte produktionen og den enkelte person i centrum i en ny udvikling. I 1940'erne stod USA i midten af kampen for denne verdensorden med Roosevelt i spidsen. Sovjetunionen valgte efter krigen ikke at hoppe med på denne bølge. Efter Sovjetunio-

Foto: Martin Kurt Haglund.

nens sammenbrud valgte Østeuropa sidenhen at melde sig ud af østblokken og ind i den vestlige verdensorden, i EU og NATO. Vesten sendte humanitær støtte til afrikanske lande, og der skete et økonomisk boom. Denne bevægelse udgør det globale narrativ i en ideologi om at globalisering er nødvendig og ustopkelig. Den bevægelse sluttede i går ved valget af Trump.

MVR indvendte, at globaliseringen ikke stopper. Den vil stadig være med til at producere velstand, og vi vil stadig have internettet. Men forestillingen om globaliseringen som en nødvendighedens politik er død. Vi går i stedet fra globalisering til globalitet. Det betyder, at Danmark nu er alene hjemme for første gang i lang tid. Vi fulgte blindt med amerikanerne de sidste 15 år i Irakkrigen og Afghanistan, faktisk siden efterkrigstiden både i handel og krig. Men amerikanerne vil ikke dirigere mere. USA og UK har allerede meldt sig ud. EU-Kommissionens formand i Bruxelles,

Jean-Claude Juncker, lader som om han leder EU, og at alt er i din skønneste orden, men utilfredsheden med EU og globalisering lurur også i Italien og Frankrig. Udenrigspolitisk har alt forandret sig, sluttede MVR af. Verden som vi kender den, sluttede i går, den 9. november 2016.

Danskerne har ikke forstået Brexit

Næste taler var professor Rebecca Adler-Nissen, der forholdte sig til konsekvenserne af Brexit. Hendes første pointe var at folkeafstemningen ikke handlede om EU, men om Camerons afmagt over for et splittet konservativt parti. Den nu afgåede premierminister mente, at han kunne samle partiet ved at køre en hård linje i genforhandlingerne af det britiske medlemskab og på den måde få fornyet opbakning fra partikollegerne og befolkningen til hans ellers overordnede positive EU-linje. Men her havde Cameron i den grad forregnet sig.

Vi ser nemlig et forandret Storbritannien, hvor Englænderne i stort omfang ønsker at udtræde af unionen, men skotterne og nordirerne faktisk ønsker at forblive i et europæisk samarbejde. Og her skal man, ifølge Adler-Nissen ikke undervurdere de britiske mediers betydning for den negative position. Hun peget på målinger der viser, at briterne hører til blandt de dårligst informerede borgere i Europa, hvilket til dels skyldes en mediestruktur, hvor få stenrige ejere jagter profit ved at skabe store overskrifter på baggrund af tvivlsomme konspirationsteorier.

Anden pointe var rettet mod os danskere. Vi skal forstå at tiden ikke er til særbehandling - fx i form af en parralaftale om Europol - når samarbejdet er presset fra alle sider. De europæiske politikere er presset til det yderste af Brexit og et kommende fransk valg, hvor populisten Marine le Pen står godt i meningsmålingerne. En af hendes mærkesager er netop også en folkeafstemning om EU. Det sidste, man derfor har brug for, er at befolkningerne i medlemslandene får en fornemmelse af at EU-samarbejdet kan afbrydes til fordel for en ordening, hvor man tilvælger de dele, som man synes bedst om. Det ville i praksis betyde en ende på EU.

Trump og verden

Sidste taler var den pullitzerprisvindende forfatter og lederskribent for Washington Post, Anne Applebaum, der tilbage i marts måned skrev, at hun er bange for, at vi er 2-3 dårlige valg fra en ende på NATO, EU og dermed den liberale verdensorden, som vi kender den. De omtalte valg identificerede hun dengang til at være: Storbritanniens udtrædelse af EU, amerikanernes valg af Trump til Præsident, samt valget af Marine le Pen franskmændenes ditto.

Første spørgsmål Martin Krasnik stillede hende var, "Is America still the leader of the

free world?" Hendes svar var ikke videre optimistisk. Men hun tog fat i flere punkter.

Republikanerne har vundet begge kamre i kongressen. Republikanerne går traditionelt ind for en lille, begrænset regering og frihandel. Trump er med på det første, men ikke det sidste. Trump er ikke en typisk republikaner, men derimod populist. I forhold til Trump har det Republikanske parti sin egen dagsorden. De vil gerne rulle socialliberale tiltag tilbage fx abortlovgivning, homoægteskaber, samt skære i skatterne. Man skal vide, at i USA er det svært at gøre sine egne skatter op, hvilket Anne Applebaum selv køber sig hjælp til. Samtidig med nedskæringer i skatterne vil republikanerne gerne give subsidier til industrijobs. Trumps økonomiske politik ved vi endnu meget lidt om. Han vil gerne skære i skatterne og den offentlige sygeforsikring. Han har sine kernevælgere i "rust-bæltet", en eufemisme for industriarbejdere i midtvesten. Trump har bebrejdet jobflugten i USA på handel med Kina, selvom de forsvundne jobs ikke har noget som helst med det at gøre, ifølge Anne Applebaum. Snarere automatisering af arbejdsopgaver. Men disse ideer eller forestillinger er populære blandt hans vælgere.

Herefter tog Applebaum fat på en række problematiske forhold omkring Trump. Han har sagt, at hans børn skal overtage ledelsen af hans forretningsimperie, hvilket dog kan have betydning for udenrigspolitikken. Hvis han selv vil stå for udenrigspolitikken, kan der være incitamenter for udlændinge i at søge at indgå aftaler på det udenrigspolitiske område, der giver fordele for Trumps forretninger a la den måde Rusland har knyttet Gazprom til deres udenrigspolitik. Trumps forhold til udlandet er faktisk Anne Applebaums yndlingsemne, sagde hun med et smil. Der er særligt to ting som Trump har sagt. Han forstår ikke Nato, og han har ingen særlig tilknytning til Europa. Hans motto om "America First" varsler en iso-

Foto: Martin Kurt Haglund.

hedskonkurrence, og han har sagt at han beundrer Putin, der har slået journalister ihjel og den russiske strategi, hvor 'business and politics' i den grad bliver blandet sammen, som det allerede nævnte eksempel med Gazprom viser. Måske vil Trumps virksomheder på samme måde blive knyttet til udenrigspolitikken for personlig vinding. Ligeledes har Trump haft politiske rådgivere i sin stab med tilknytning til Viktor Yanukovych i Ukraine. Trump er altså ikke interesseret i at være fortalere for demokrati, NATO eller frihandel men føre en protektionistisk politik og derfor forsvinder prisen for ikke at være et demokrati, som man ellers har måttet bøde i de tilfælde, hvor man som stat havde autoritære tendenser. Den verdensomspændende bevægelse mod mere demokrati bremser op. Ukraine er delt, de baltiske lande er bange, de europæiske lande er splittede, Ungarn har relationer til både Rusland og Tyskland. Der er ikke nogen

voksende korrupsion. Putin legitimeres, måske med Syrien med i spillet, Mellemøsten eller en ny Jaltakonference, hvor Europa vil blive delt op i interessesfærer som før 1989.

Et andet scenarie bliver at Trump og Det Republikanske Parti bliver uvenner om de politiske linjer. Republikanerne har altid været stærkt om demokrati, er fortalere for et stærkt NATO og dele af partiet har også en hvis veneration for Europa. Måske vil Trump overlade udenrigspolitikken til andre inden for partiet. Anne Applebaum sluttede af med - nu når hun havde en flok samfundsfagslærere foran sig, til, at man i gymnasiet skulle lægge vægt på historieundervisningen, måske særligt i de politiske institutioners historie så som FN og EU og NATO. For på den måde at gøre eleverne bedre i stand til at forholde sig til den verdensorden, som vi har i dag og motivationen bag den. Den opfordring er hermed givet videre.

Trump og den amerikanske drøm

af Christian Albrecht Larsen, professor ved Institut for Statskundskab ved Aalborg Universitet

The American Dream is that dream of a land in which life should be better and richer and fuller for every man, with opportunity for each according to ability or achievement. ... It is not a dream of motor cars and high wages merely, but a dream of social order in which each man and each woman shall be able to attain to the fullest stature of which they are innately capable, and be recognized by others for what they are, regardless of the fortuitous circumstances of birth or position.

James Truslow Adams (1931, *Epic of America*)

De amerikanske vælgere har næppe tænkt dybt over Trumps konkrete politiske tiltag. Det betyder ikke, at han ikke har en politik eller får en politik. Det betyder bare, at man nok ikke skal ligge alt for stor vægt på det politiske indhold, når man skal forklare vælgertilslutningen. Trumps valgkamp blev ført og vundet på slogans. Løsningen "make America great again" var nærmest indholdsløs. Men den var ikke tilfældig. Den fulgte af den tilhørende diagnose om, at den amerikanske drøm er død. Det var en diagnose med indhold. Den amerikanske drøm indeholder nogle helt basale forestillinger om, hvordan USA og andre moderne samfund er indrettet.

Det første element er forestillingen om, at det moderne samfund er på vej fremad mod bedre tider. De fattige masser, der sejlede ind i New York havn håbede på en bedre materiel levestandard. Det samme gør latinamerika-

nere, der krydser grænse til USA. Og det samme drev østeuropæere, der indføre markedsøkonomi efter murens fald. Amerikanske supermarkeder med varer i "oversize" er et nutidigt potent symbol på denne mulighed for overflod selv til masserne.

Forestillingen om fremgang er central for at forstå accepten af urimelige arbejdsforhold, økonomisk ulighed og fattigdom. I en klassisk artikel fra 1973 kalder Hochschild og Hirshman denne mekanisme en "tunneleffekt". Analogien lød sådan her. Sidder man fast i en trafikø i en tunnel bliver man i første omgang glædeligt overrasket over, at biler i de tilstødende baner begynder at køre fremad. For så er der i det mindste tegn på fremgang, også selvom dette ikke umiddelbart berører én selv. Den effekt brugte de til at forklare, hvorfor befolkninger i Latinamerika accepterede stigende økonomisk ulighed i 1960'erne og starten af 1970'erne. Accepten var bygget på en tro på, at det snart bliver deres, eller i det mindst deres børns tur, til at få det bedre.

Et vigtigt bagtæppe for Trumps sejr er, at amerikanerne er begyndt at tvivle på forestillingen om fremgang. I dag mener amerikanerne (gennemsnitligt), at de er placeret det samme sted eller lidt lavere i samfundet end den familie de voksede op i. På det samme mål er kineserne i dag det folkeslag, der er mest overbevist om, at de er rykket fremad. Højhusene på Manhattan er fyldt med symbolik om den det amerikanske samfund var på

Foto: Martin Kurt Haglund.

vej fremad og opad. Guldalderen var byggeboommet i starten af det tyvende århundrede, hvor den lille stålarbejder i samarbejde med kloge ingeniører og entreprenante erhvervsfolk kunne bygge hurtigere og højere end nogen anden nation. I dag er det Kina og andre asiatiske nationer, der kan bygge hurtigere og højere. Derfor er der god symbolsk logik i, at det er en entreprenør fra New York, der skal "make America great again". En mand, der har holdt symbolikken om tårnbyggeri i live.

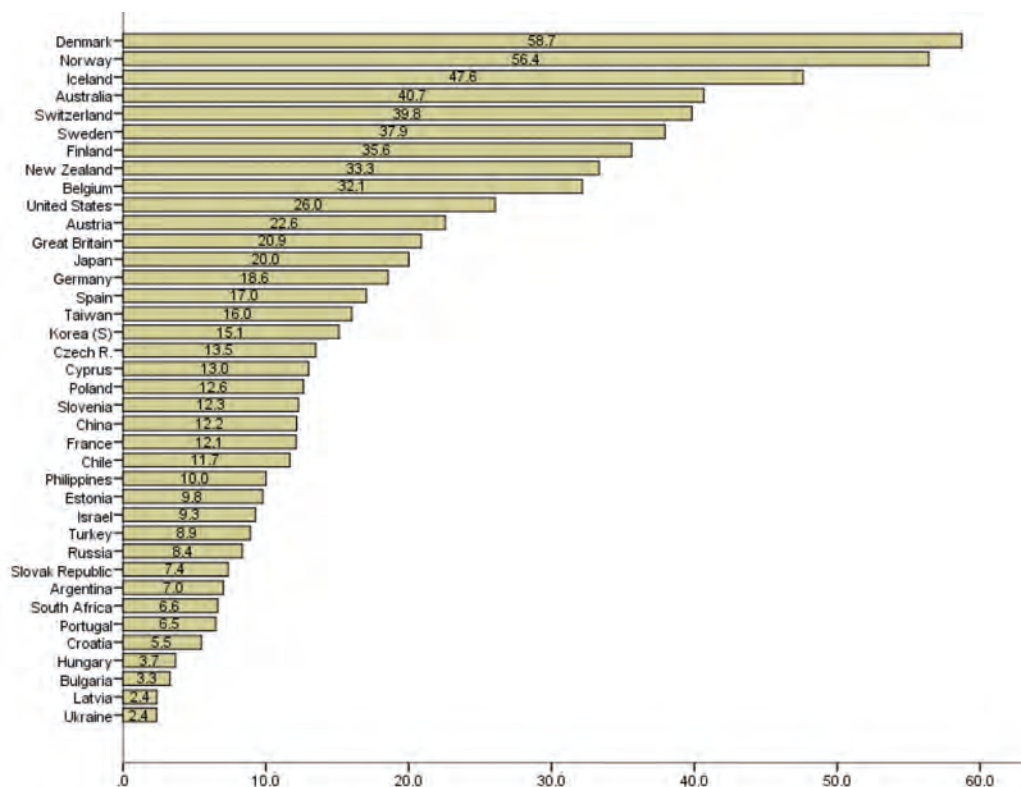
Så længe proceduren er i orden

Det andet element er forestillingen om, at der er procedure-retfærdighed i samfundet. Frihedsgudinden er først og fremmest et retfærdighedssymbol. Det er forestillingen om, at demokrati og retsvæsen skal afløse kongerigers vilkårlige magtudøvelse. Staten skal behandle alle ens og individets skal sikres imod overgreb. Det er også forestillingen om,

at frie markeder skal afløse regulerede markeder, hvor specielle grupper får privilegeret adgang. Det smukke ved frie markeder er, at alle (i princippet) behandles ens. Det er et klassisk argument fra den svenske politolog Bo Rothsteins arbejde, at mennesker godt kan acceptere ulighed og nederlag, hvis bare procedurerne opleves som retfærdige. Hvis dommeren i fodboldkampen var retfærdig, bider man nederlaget i sig. Hvis dommere derimod favoriserede det ene hold, starter protesterne.

Et andet vigtig bagtæppe for Trump er derfor, at amerikanerne er begyndt at tvivle på fortællingen om at de lever i et samfund med procedure-retfærdighed. De oplever derimod en situation, hvor stat og marked er smeltet sammen i en korrupt elite i Washington, der gensidigt favoriserer hinanden. Til at underbygge den fortælling kunne Demokraterne dårligt have fundet et bedre symbol end Hillary Clinton. Heroverfor stod en mand med absolut nul Washington-erfaring. Det giver

Figur: Andel, der mener, at de bor i et middelklassesamfund

Kilde: ISSP social ulighedsmodulet 2009.

Note: Spørgsmålsformulering: De fem diagrammer nedenfor viser forskellige typer af samfund. Læs beskrivelserne og se på diagrammerne og angiv, hvilket diagram du mener, bedst beskriver det danske samfund i dag. Type A: En lille elite på toppen, meget få mennesker i midten og den store masse på bunden. Type B: Et samfund som en pyramide med en lille elite på toppen, flere mennesker i midten og flest på bunden. Type C: En pyramide - bortset fra at der kun er nogle få mennesker i den absolutte bund. Type D: Et samfund, hvor de fleste mennesker befinder sig i midten. Type E: Mange mennesker nær toppen og kun få nær bunden. I ovenstående er vist andelen, der valgt type D.

endda god symbolsk logik, at man vælger en kandidat, der har prøvet at blive slået af markedet. At Trump i begyndelse af 1990'erne var konkurs (eller tæt på i det mindste) udfordrer fortællingen om det store forretningsgeni. Men vigtigere var det måske, at det understøtter fortællingen om en mand, der i livet har måtte kæmpe med de frie og retfærdige markeds kræfter.

Det klasseløse samfund

Det tredje element er forestillingen om at bo i et klasseløst samfund. Lipsets klassiske forklaring på fraværet af socialistiske partier i USA var, at amerikanerne allerede mente, at de levede i det klasseløse samfund som socialismen tilbød. Bilen, huset og hunden i de amerikanske forstads kvarterer var således ikke nye klasse markører. Det var derimod det positive symbol på, at man levede i et klasseløst samfund. I middelklassen var der plads til alle.

Et tredje vigtigt bagtæppe for Trump er derfor, at amerikanerne er begyndt at tvivle på, at de bor i et middelklassesamfund

Adspurgt i 2009 var det kun omkring 26 procent, der mente, at de boede i et middelklassesamfund (se figur). Hovedparten mente derimod, at de levede i et samfund, hvor flertallet befandt sig "på bunden". Vel og mærke en "bund" af sorte og latinoer, hvor specielt førstnævnte udviste alle tegn på afvigende adfærd - i det mindste i medieportrætterne. Adspurgt om, hvor stor en andel sorte udgør af befolkningen er svaret fra amerikanere omkring 30 procent. Det rigtige svar er omkring 13 procent.

Trump's bekymring for den hvide middelklasse er således ikke kun historien om at mobilisere en småracistisk majoritetsgruppe. Det er i ligeså høj grad historien om at genskabe vilkårene for det klasseløse samfund. "Make Amerika Great Again" er skrevet på en rød kasket, der ligesom cowboybukserne signalerer klasseløshed. Kasketten kan bruges af erhvervsmanden fra New York og oliearbejderen i Texas.

Det Trump manglede i konkrete politiske løsninger havde han i symbolik. Positivt fortolket er hans vision at genskabe fremgang, retfærdighed og klasseløshed. Jeg tror, at det er én af forklaringerne på, at helt almindelige og fornuftige amerikanere har stemt på en ganske usædvanlig og ufornuftig mand.

Referencer:

Hirschman AO and Rothschild M (1973) The Changing Tolerance for Income Inequality in the Course of Economic Development With A Mathematical Appendix. The Quarterly Journal of Economics 87(4): 544-566.

Larsen, CA (2013). The Rise and Fall of Social Cohesion. The construction and de-construction of trust in the US, UK, Sweden and Denmark. Oxford University Press

Larsen, CA, (2016). How three Narratives of Modernity justify Economic Inequality i Acta Sociologica, vol. 59, nr. 2 93-111

Lipset, S.M., (1997). American exceptionalism: A double-edged sword. New York: W. W. Norton & Company.

Rothstein, B. (1998). Just institutions matter: the moral and political logic of the universal welfare state. Cambridge University Press.

Truslow, A. J. (1938). The epic of America.

Mød din kollega

Jepper Hammer, Stenhus Gymnasium

- Hvorfor har du valgt at undervise i gymnasiet?

Jeg havde en fortid i fagbevægelsen, hvor jeg arbejdede med økonomiske og politiske analyser. Det gik ret hurtigt op for mig, at det klassiske akademiske embedsmandarbejde ikke var noget for mig – jeg dur ikke til for meget stillesiddende arbejde foran en pc. Jeg havde igennem studiet tænkt, at lærerjobbet var en mulighed, ikke mindst fordi jeg havde mødt nogle meget inspirerende lærere i min gymnasietid, som jeg langt hen ad vejen kan takke for min interesse for samfundsfag og historie. Ideen om både at kunne fordybe sig yderligere i sine fag, og samtidig videreformidle denne viden til – forhåbentligt – interesserede unge mennesker lød tiltalende. Så da jobsikkerheden i fagbevægelsen efterhånden begyndte at forringes, greb jeg chancen og søgte en række gymnasiestillinger – og ja, her er jeg så på Stenhus Gymnasium 5 år efter.

- Hvad underviser du i lige nu?

Er i gang med et forløb om international økonomi – og har lige undervist i argumenter for protektionisme. Et emne som man for nogle år siden måske ikke ville bruge så meget krudt på, men som er blevet mere aktuelt end nogensinde i lyset af Trumps sejr! Samfunds-

fag kommer virkelig til sin ret, når man kan arbejde med problemstillinger/emner, som kobler direkte til aktuelle trends og begivenheder...Selvom de sidste dages begivenheder i USA må siges at være noget bekymrende.

- Hvor har du sidst været på ekskursion med eleverne?

Vi var på besøg i en moske på Nørrebro, og snakkede med en ung fyr der havde sin daglige gang der. Det var en øjenåbner for eleverne at få indblik i en noget dogmatisk udlægning af Islam, og den deraf følgende livsopfattelse. Elevernes fordomme blev både be- og afkræftet, og der udviklede sig efterføl-

gende en god diskussion, hvor elevernes sekulære grundopfattelser blev sat på prøve. Dette spillede rigtig fint op af de snakke vi havde haft i vores forløb om integration og kultur-møder.

- Hvad er det bedste og værste ved at undervise i samfundsfag?

Det bedste ved at undervise i samfundsfag er, når man mærker, at elevernes nysgerrighed og

horisont gradvist udvides. Når dette ender ud i, at de unge rent faktisk kritisk kan vurdere, forstå og perspektivere aktuelle begivenheder, så føles ens arbejde ganske meningsfuldt.

Det værste er, når samfundsfag bliver et holdningsbaseret snakkefag, uden faglige argumenter og begrundelser.

ANNONCE

SYSTIME

Slavoj Zizek

Den Nye Klassekamp. De sande årsager til flugt og terror

Informations forlag

Den slovenske filosof Slavoj Zizek, der især er kendt for sin rolle som frontfigur for den såkaldte "slovenske skole," har skrevet en ny bog, der primært består af en samling essays, der alle omhandler verdens ufattelige mange flygtninge og terrorens enorme indflydelse på vores hverdagsfortællinger om samfundets tilstand. Den overordnede pointe med teksterne forekommer at være, at få os til reflektere over vores egen rolle i denne verdens virkelige samfundsmæssige problem, som han forstår det. Den globale kapitalisme.

Zizeks psykoanalyse af samfundet

En del danske forskere er influeret af Zizek. Og det kan man egentlig godt forstå, for der er mange spændende betragtninger i hans værker, der er præget af marxistisk ideologikritik, psykoanalyse og poststrukturalisme. Samtidig indtager han alle former for kulturprodukter. Både film, skønlitteratur, og utallige andre tænkere anvendes til at pege på bjælken i vores alle sammen øjne. Han tager udgangspunkt i et ønske om at forene en sociologisk og marxistisk analyse af samfundsmæssige domnansforhold, med psykoanaly-

tiske indsigter. Denne strategi har blik for den sociale konstruktion af begæret. Menneskets begær er socialt medieret, men der findes intet samfund uden subjekter og intet subjekt uden for samfundet. Således er det menneskelige begær et socialt fænomen, der er struktureret gennem andres begær. Men med udgangspunkt i psykoanalysen er dette begær funderet i noget ubevidst. Der mangler noget i menneskets eksistens, som det søger at udfylde ved at identificere sig. Zizek mener, at ideologierne gør det mulig for subjekterne at tildække deres egen eksistentielle tomhed. Kapitalismens herredømme legitimeres, på trods af dens undertrykkelse og udbytning, via de ideologiske konstruerede affekter i subjekternes begær. Så når anmelderen siger til sine elever, at Trump mægtiggør de afmægtige, så kan det faktisk forklares ud fra Zizeks tilgang. Det ubevidste, er den andens diskurs.

Herhjemme har han især inspireret "Center for vild analyse" der skriver i Information, til deres finurlige og interessante analyser af dagsaktuel politik. Sjovt nok har anmelderen altid fundet ideen om centeret for vild analyse besyn-

derligt, idet at centret altid argumenterer ud fra den samme fabulerende, kulturinddragende og kritiske tilgang, som Zizek også bedriver. Hvor vildt er det egentligt? Men analyserne er stadig tankevækkende om end nogle gange svære at få ordentligt has på. Hvor er den rygende pistol? Hvor er argumentets præmisser? Hvor er argumentets konklusion? På samme vis kan det være svært at følge Zizeks analyser af de bagvedliggende årsager til, hvad han forstår som den politiske økonomi bag de mange flygtninge, der foruroliger europæerne i øjeblikket, samt en guddommelig form for terror, der udspiller sig i både de amerikanske og europæiske storbyer. Men man får alligevel i de enkelte essays smidt nogle tankevækkende pointer i ansigtet. Og disse kan man sagtens smide videre til eleverne. Efterfølgende vil jeg blot op-ridse et par stykker, hvorefter man selv kan afgøre, om de kan have relevans for undervisningen.

Bryd venstrefløjens tabuer

Mary Shellys monster, som vi alle kender under navnet Frankenstein, ville bare høres. Han ville fortælle, hvordan han blev stigmatiseret og forvræn-

get af samfundet. Han længes bare efter kærlighed, men han blev morder. Gælder dette også, når vi taler om Hitler? Skulle datiden have forsøgt at lede efter hans indre og oprigtige budskab, eller skulle man have taget hans ord for gode varer? Historikeren Timothy Snyder peger i sit nye værk "Sort Jord. Holocaust som historie og advarsel" på, at ingen rigtigt tog Hitlers ideer om racer alvorligt. Der måtte være en anden forklaring. Zizek beder os om at indse, at når vi forskyder fokus fra den konkrete handling til den indre mening, så stoler vi blindt på menneskers indre fortælling, som vi alle bærer på og retfærdiggør vores handlinger med. Ved at rette opmærksomheden på det indre, frem for den konkrete handling bedrager vi os selv. Zizek anfører, at venstrefløjen må bryde det tabu, at handlinger ikke skulle bære sin mening i sig selv. Handlinger kan være mening i sig selv, og må derfor kun bedømmes ved sin udadvendte form. Hvis en mand siger, at han har lov til at rage kvinder i skridtet, så må vi tro på, at han mener det. Ydermere må venstrefløjen forstå, at kapitalismen ikke er en styreform, der kun kan eksistere i Europa eller resten af Vesten. Andre kulturer med mere autoritære forskrifter har også organiseret sig derved. Vi må derfor holde op med at sætte et automatisk ligheds-tegn mellem Europas frigø-

rende arv og racistisk kultur-imperialisme. Der er ikke noget fascistisk ved at kæmpe for ligestilling på trods af, at den sande fjende mod Europas livsform ligger i kapitalismens dynamikker. Vi bliver ikke til indvandrefjendske populistere ved at kritisere religiøse forestillinger. Der er forskel på en islamfobisk ignorant, og en der kritiserer de konkrete sexovergreb i Köln begået af flygtninge, der er ofre fra ødelagte lande. Blot fordi, at vi bærer en stort ansvar for flygtningenes krise, kan nogle af de vestlige kulturelle værdier som menneskerettigheder, individuelle rettigheder og velfærdsmodeller godt virke, med lidt kritisk nyfortolkning, som et mod-svar mod den globale kapitalisme.

Guddommelig vold

I forlængelse heraf kan man, hvis man giver sig tid, godt følge hans afvisning af den hermeneutiske fristelse. Den fristelse til fx at lede efter den rationelle forklaring på, hvorfor afmægtiggjorte grupper i de parisiske forstæder deltager i voldsopthøjer, som Zizek kalder det. Eller fristelsen til at indtænke rationalitet i palæstinensiske knivdrab af civile israelere. Hvor er det skjulte budskab eller den dybere mening? Zizek anfører, at der netop ikke er nogen mening. De impulsive handlinger kan ikke omsættes til tale eller tanke. Kun den uudholdelige

frustration står tilbage. Den vold som Walter Benjamin kaldte, en brutal indtrængning af en retfærdighed, der står over loven, for guddommelig, fordi volden indgik i klassekampens overordnede mål. Zizek kalder den nuværende terror for rædselsvækkende uden nogen form for guddommelig godhed eller retfærdighed. Vi må opgive ideer om et frigørende indhold i sådanne ekstreme handlinger. Og vi må opgive ideer om, at volden skulle kunne åbne vores øjne for situationens ultimative sandhed. Der kan ikke komme noget ud af elendigheden. Der kan ikke komme noget guddommeligt ud af den undertrykkelse og lidelse, som verdens overflødige lever med hver dag. Zizek henviser til en holocaust overlever, der choke-rede nogle studerende ved at foragte alle arabere. Men Auschwitz var ikke noget forbedringshus. Der lærte man ingenting om menneskelighed eller tolerance. Man oplevede ingen katarsis. Ingen renselse, der efterlod ofrene som bedre mennesker. Lidelse gør ingen til en slags privilegeret stemme for moral og retfærdighed.

Religion

På samme måder bør vi heller ikke uden nogen form for refleksion antage, at alle verdens underprivilegerede har et legitimt politisk mål, når de tyr til protester eller vold. Vreden eller højst et uartikuleret ressen-

timent bliver det til i en verden reguleret af et post-ideologisk narrativ. Zizek trækker på den franske kommunist og filosof, Alain Badiou's sondring mellem tre typer af subjektivitet i den globale kapitalisme. Den første er den "civiliserede" vestlige middelklassens liberale demokratiske subjekt. Det andet er de mennesker, der befinder sig uden for Vesten, men dyrker deres begær efter Vesten og forsøger at efterleve den vestlige "civiliserede" livsform. De sidste og måske mest interessante, er de fascistiske nihilister, hvis misundelse transformeres til et selvmorderisk destruktiv had. Det handler ikke om religion. Religionen virker blot som medium og er et perverteret udtryk for en uerkendt klassemisundelse og klassehad.

Samme frustration som fascisismen drager sin næring fra. Terror bliver således til den typiske omvendning, hvor frustreret begær slår om i aggressivitet. Islam er blot den form, der kan legitimere det (selv) destruktive had. Zizek anerkender, at religion bliver til en klædedragt og en form for subjektivering. Vi må derfor ikke fokusere på koranen, men på dagens globale kapitalisme og forstå islamofascismen som den reaktionsform, hvor misundelse forvandles til had. Men Zizek tilføjer, at religion altid er en klædedragt. En sub-

jektivering af den menneskelige elendighed, hvor religionen bliver den prisme, hvorigennem individet oplever verden. Den religiøse kan derfor ikke træde ud af sin verden, og anskue "virkeligheden." Ideologien skal ikke primært findes i magthavernes historier, men i de historier som subjekter opfinder for at bestride sig selv. Vi må derfor, ifølge Zizek, tage religions rolle i terror alvorlig. Vi bliver nødt til at tænke over, hvorfor der kun er et fundamentalistisk alternativ til den demokratiske konsensus. En konsensus, der kun opretholder elendighedens status qua. Zizek finder det trist, at oppositionen til det nuværende politiske system ikke er i stand til at artikulere et realistisk alternativ eller bare et meningsfuldt utopisk projekt.

Flygtningenes politiske økonomi

Zizek lokaliserer to egentlige årsager til de menneskelige massebevægelser, som møder Europa. Årsagerne kalder Zizek for flygtningenes politiske økonomi. Han peger på den globale kapitalismes dynamikker og de vestlige militære interventioners processer. Afrikanerne flygter fordi, at de ikke kan klare sig selv. Og hvorfor kan de ikke det? Fordi vi i Vesten forhindre dem i at gøre det. Libyen blev kastet ud

i kaos på grund af den vestlige intervention. Irak blev kastet ud i kaos på grund af det amerikanske angreb, hvilket skabte forudsætningerne for Islamisk stats opblomstring. I den Centraleuropæiske Republik i Afrika udkæmpes der en borgerkrig mellem det kristne syd og det muslimske nord, fortæller vi hinanden. Men årsagsforklaringen til den konflikt findes måske endnu bedre i det oliefund, der blev gjort i den nordlige del af landet. Frankrig er allierede med muslimerne i nord, og Kina er allierede med de kristne i syd, og de udkæmper nu en stedfortræderkrig om disse olieresourcer.

Det betyder ikke, at lokale forhold ikke er af afgørende betydning. Korruption, ineffektivitet og borgerkrige er til stede, men Zizek finder de globale vestlige politikker, som USA og EU har fået vedtaget gennem årtier i Verdensbanken, Den internationale Valutafond og andre internationale institutioner endnu vigtigere. Afrika og Asien er blevet presset til at opgive statstilskud til gødning og bedre frøsorter, hvilket har banet vejen for, at den bedste jord blev opkøbt og anvendt til eksportafgrøder, mens landenes mulighed for selvforsyning af fødevarer blev ødelagt.

Lokale landbrug blev således inkorporeret i den globale

økonomi. Landene blev derved fastholdt i en post-kolonial afhængighed, med behov for at importere fødevarer, hvilket gjorde dem yderligere sårbare overfor udsving i på de globale markeder. Resultatet blev sult i lande fra Haiti til Etiopien.

Man kan opsummere med et citat af Gadaffi, som Zizek anvender for at understrege sine pointer: Nu skal I høre her, I NATO-folk. I bomber den mur, der stod i vejen for afrikansk migration til Europa, og i vejen for al- Qaeda- terrorister. Den mur var Libyen. Nu ødelægger den og I kommer til

at brænde i helvede af tusindvis af indvandrere fra Afrika. ”

Zizek opstiller nogle få praktiske anvisninger på, hvordan Europa burde håndtere terrorister og flygtninge, men koger det hele samme til et spørgsmål om den globale økonomi cirkulation. Råvarer kan frit bevæge sig, men mennesker kan ikke. Derfor forudser han nye former for Apartheid, og argumenter for, at den nationale suverænitet må omdefineres radikalt. Løsningen er klassekamp og en insisteren på global solidaritet med de udbyttede og undertrykte.

Hvis vi ikke er i stand til det vil vi være fortabte og vi vil fortjene det. Afslutningsvist anbefales bogens essays i undervisningen, men de kræver nok lidt introduktion. Til gengæld kan de give eleverne (og læreren) tankevækkende oplevelser. Både ved at forkaster hans betragtninger som det rene vanvid, eller ved at forelske sig i hans ideer, får læseren en oplevelse. Sker det sidste kan man i tidsskriftet Slagmark 2011 nr. 62 finde mere kærlighed.

Martin Wildenschild
Gefion Gymnasium

Bøger til anmeldelse

Har du lyst til at anmelde?

Samfundsfagsnyt søger nye såvel som erfarne bog- eller website-anmeldere. Har du lyst til at anmelde en af de anførte bøger eller andre nyere bøger/websider, kan du få tilsendt et anmeldereksemplar eller et password/login. Samfundsfagsnyt efterspørger alle anmeldere og det er ingen hindring, hvis du er ny i faget. Skriv til redaktionen (samfnyt@gmail.com)

Helt nye bøger

“Amerikanske tænkere – 14 intellektuelle der ændrede verden”; Astrid Nonbo Andersen og Christian Olaf Christiansen (red.), Informations forlag, 352 sider, 299,95 kr.

”Brugsen – En anderledes forretning”; Kristoffer Jensen (red.), udgivet af Samvirke, 2016, 432 s. 349,95 kr.

”Blik på byen - introduktion til bysociologi”; Klaus Eskelund og Kristian Gustavussen, Forlaget Columbus, 1. udgave 2016.

”Beskrivende dansk økonomi”; Torben M. Andersen et al., Bogforlaget Handelsvidenskab, 5. udgave 2016

”Bysociologi”; Malte Warburg Sørensen og Mads Strarup; Systime, 1. udg. 2015, 196 kr.

”C-bogen”, Søren Kauffeldt, Columbus, 1. Udg. 2014, s.192, kr. 125

”Den danske republik – forandringer i danskernes nationale forestillinger”, Christian Albrekt Larsen, Hans Reitzels forlag, 143 s. .

”Den universelle velfærdsmodel”; Christian Albrekt Larsen og Jørgen Goul Andersen (red.); Frydenlund Academic, 1. udg. 2015, 275 s. 299 kr.

”Der er samfundsfag i alt”; Jakob og Leise Buhl Jensen, Gyldendal, 224 sider, 248,75 kr.

”Det danske samfund”; Bent Greve, Anja Jørgensen, Jørgen Elm Larsen m. fl. (red.); Hans Reitzels forlag, 1. udg. 2014, 560 s., 525 kr.

”Dybdegående interviewfortolkning”; Jan Foght Mikkelsen, Hans Reitzels Forlag, 1. udg. 2015, 183 s., 250 kr.

”Europæiske fællesskaber? – Identiteter, fortællinger og konflikter i Europa”; Irene Baron m.fl. (red), DJØF’s forlag, 1 udg, 2015, 256 s., 385kr.

”Europas svære fællesskab”; Jakob Langvad; Columbus; 1. udg. 1. oplag 2015, 144 sider, 112 kr.

”Fag og læsning – på de gymnasiale uddannelser”; Margrethe Mørch (red.); Systime og Dansklærer foreningens forlag – 1. udg. 1. oplag 2015
Bogen findes i forskellige versioner til henholdsvis htx, stx, hhx og hf

”Før og efter stemmeretten”; Anette Borchorst, Drude Dahlerup m.fl. (red.); Frydenlund Academic, 1. udg. 2015, 247 s., 299 kr.

”Gode spørgsmål, rigtige svar – grundbog i samfundsfaglige metoder”, Morten Jakobsen et al., Gyldendal, 128 sider, 169,95 kr.

”Global politik”; Hans Branner; Columbus, 3. udgave 2015, 256 s., 133 kr.

”Grænseløshedens kultur”; Gregers Andersen, Informations forlag, 185 sider, 199,95 kr

”Hvad er populisme?”; Jan-Werner Müller, Informations forlag, 170 sider, 249,95 kr.

”Hvad skal vi med landbruget?”; Jørgen Steen Nielsen, Informations forlag, 99 sider, 49,95 kr

”Hvor står kampen om danselse?”; Stefan Herman, Informations forlag, 122 sider, 49,95 kr.

”Hvordan løser vi flygtningekrisen?”; Thomas Gammeltoft-Hansen, Informations forlag, 89 sider, 49,95

”International politikNU – magtbalance, værdier og samarbejde”, Morten Winther Bülow (red.) og Tonny Brems Knudsen (red.), Systime, 2. udg. 1. oplag 2015, 328 s. 248 kr.

”Kina”; Peter Nedergaard; Systime, 2. udg. 2015, 208 s., 220 kr.

”KS-bogen”: Maria Madsen m.fl.; Forlaget Columbus, 1 udg., 2015, 274 s., 133 kr.

”KulturNU – kulturmøder, ungdomskultur og integration”, Gunvor Vestergaard, Systime, 1. udg. 1. oplag, 128 sider, 125 kr.

”Kultur- og samfundsfagsbogen”, Jørgen Vestergård Jacobsen, Bente Kirsten Sørensen og Annette Jensen, Forlaget Co-

lumbus 2. udg, 2014, 280 s, 129 kr (skolepris)

”Kuppet i Chile. Og den danske venstrefløj”; Morten Lassen; Informations Forlag, 1. udg. 2015, 430 s., 299 kr.

”Liv.System.Helhed”; Fritjof Capra og Pier Luigi Luisi, Forlaget Mindspace, 616 sider, 398 kr.

”MetodeNU – introduktion til samfundsfaglige metoder”; Jens Langkjær, Klaus Holleufer og Helle Hauge Bülow; Systime; 1. udg. 1. oplag, 142 sider, 138 kr.

”Migration – en verden i bevægelse”; Niels Boel, Forlaget Columbus, 1. udgave 2016, 160 sider, 133 kr.

”Monstre. Årbog for ToRS 2014”; Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet, 180 s.

”Nydansk – Er nydanskere og danskere virkelig så forskellige”, forlaget Multivers, 104 sider, 199 kr.

”Oldermanden – karrieren, kunsten, konflikterne” Lasse Ellegaard, Standberg Publishing, 208 sider, 299,95 kr.

”PolitikNU – holdninger, magt og politiske systemer”; Jørgen Goul Andersen m.fl; Systime; 2. udgave 1. oplag, 336 s. 248 kr.

”På den anden side”; Jørgen Steen Nielsen, Informations Forlag, 1. udg. 2015, 240 s., 149 kr.

”På studietur til Sarajevo”: Uffe Andersen, Frydenlund, 1 udg. 2015, 110 s, 149 kr. (vejl.)

”SociologiNU”; Rasmus Antoft m.fl.; Systime, 1. udg. 1. oplag 2015, 211 sider, 148 kr.

”Sult”; Rigmor Kappel Schmidt, Tiderne Skifter, 770 sider, 398 kr.

”USA’s udfordringer – 2. udgave” Peter Brøndum og Annegrethe Rasmussen, 256 sider, 156 kr.

”Økonomibogen”; Lene Nibuhr Andersen og Jakob Sinding Skött, forlaget Columbus, 271 sider, 179 kr.

Øvrige nye bøger

”Aaron Wildavsky”; Peter Bjerre Mortensen og Søren Serritzlew; DJØF’s forlag, 1. udgave 2012, 132 s., 150 kr.

”Carl Schmitt”; Søren Hviid Pedersen; DJØF’s Forlag, 1. udg. 2011, 128 s., 150 kr.

”Danmark i krig”; Kristian Søby Kristensen m.fl. (red.), DJØF’s Forlag, 1. udg. 2013, 264 s., 390 kr.

”Den gode krig? Danmark i Afghanistan 2006-2010”; Mikkel Vedby Rasmussen; Gyldendal; 1. udg. 2011, 149 s.

”EUropa på vej”; Mads Christian Dagnis Jensen og Julie Hassing Nielsen; Systime, 1. udg. 2011, 224 s., 200 kr.

”Hvem stod bag? Konspirationsteorier, skjulte magter og alternative forklaringer”; Christian Vollmond og Mads Aamand Hansen, Frydenlund, 1. udgave 2014, 222 s., 249 kr.

”Kampen om integrationen”; Betina Wolfgang Rennison; Hans Reitzels Forlag, 1. udgave 2009, 272 s.

”Kriser, politik og forvaltning”; Martin Marcussen og Karsten Ronit m.fl. (red.); Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 2011, 309 s., 298 kr.

”Kritik. Klassiske og kontemporære sociologiske perspektiver”; Michael Hviss Jacobsen og Anders Petersen m.fl. (red.); Hans Reitzels Forlag, 331 s., 150 kr.

”Luc Boltanski. Pragmatisk sociologi”; Lars Held (red.); Hans Reitzels Forlag, 1. udg., 2011 300 s., 298 kr.

”Mancur Olson”; Gert Tinggaard Svendsen, DJØF’s forlag, 1. udgave 2012, 128 s., 150 kr.

”Mediehistorier”; Kirsten Drotner, Samfundslitteratur, 1. udg. 2011, 261 s., 298 kr.

”Naturkatastrofer og samfund”; Oliver Rubin; Gyldendal, 1. udg. 2011, 86 s., 137 kr.

”Offentlig styring. Forandringer i krisetider”; Caroline Grøn, Hanne Foss Hansen og Mads Bøge Christensen m.fl. (red.); Hans Reitzels Forlag, 1. udg. 2014, 477 s., 450 kr.

”Pædagogisk sociologi”, Hans Dorf og Jens Rasmussen (red), Hans Reitzels Forlag, 1. Udg. 2014, 1 opl., s. 320, kr. 350

”Sygdomsforebyggelse”; Signild Vallgård, Finn Diderichsen, Torben Jørgensen; Munksgaard, 1. udg., 2014, 278 s., 299 kr.

”Thorkild Simonsen – kommunernes mand i Christiansborgs tjeneste”, Svend Aagaard Nielsen, Forlaget Turbine, 2014, s.215, kr. 299,95

”Uddannelse og samfund”; Kurt Johannesen og Jens Storm; Gyldendal, 1. udg., 2011, 80 s., 133 kr.

”Ulighedens mange ansigter – perspektiver på social ulighed”, Peter Brøndum og Jakob Glenstrup Jensby, 1. udg. 2. oplag. 2014, 278 s., 143 kr.

Andet materiale

”Kort om samfundsfag” udgivet af forlaget Columbus. Fin-des også som app, der kan downloades gratis.

Bestyrelsen i FALS

Jørgen Lassen
Formand
Sct. Knuds Gymnasium
joergen@fals.info

Jakob Sinding Skött
FALS-repræsentant i Fagligt Forum (HF, STX)
Nyborg Gymnasium
Jakob@fals.info

Ditte Nørtoft Nielsen
Næstformand, projektleder af SamfundsCup
Aarhus Katedralskole
ditte@fals.info

Vibeke Krag Skov Petersen
Redaktør af Samfundsfagsnyt, fondsrepræsentant
Frederiksborg Gymnasium og HF
vibeke@fals.info

Linda Bettina Petersen
Kasserer, regionskoordinator, fondsrepræsentant (suppleant)
Rosborg Gymnasium
linda@fals.info

Jens Arne Andersen
Redaktør af Samfundsfagsnyt
Teknisk Gymnasium Hillerød
Jens@fals.info

Trine Paludan
Regionskoordinator
Maribo Gymnasium
trine@fals.info

Jens Peter Larsen
FALS-repræsentant i Fagligt Forum (HF, STX)
VUF
jens@fals.info

Maiken B Løsmar
Aarhus Katedralskole
Maiken@fals.info

Mails vedrørende økonomi sendes til: linda@fals.info

ANNONCE

COLUMBUS

Adresser

Regionsrepræsentanter

Nordjylland

Jakob Pedersen
Hasseris Gymnasium
ja@hasseris-gym.dk

Sønderjylland

Ole Østergaard
Allsundgymnasiet Sønderborg
Ole.oestergaard@skolekom.dk

Hederegionen

Preben Kjærulff
Skive Gymnasium
pkj@skive-gym.dk

Sydvestjylland

Helle Merete Grøn
Esbjerg Gymnasium og HF
hg@egonline.dk

Trekantsområdet

Janni Ohrt
Rødkilde Gymnasium
ja@roedkilde-gym.dk

Århus

Faggruppen
Aarhus Katedralskole
ditte@fals.info

Fyn

Jannie Wilsted
Svendborg Gymnasium
jw@svendborg-gym.dk

Vestsjælland

Lea Kjærgaard
Slagelse Gymnasium
lea@nikj.dk

Sydsjælland

Leise Buhl Jensen
Maribo Gymnasium
lb@maribo-gym.dk

Roskilde

Jørgen Kofoed Jensen
Himmelev Gymnasium
hgjk@himgym.dk

Storkøbenhavn

Jan Houmann
Københavns VUC
jh@kvuc.dk

Frederiksborg

Agnethe Dybro Pedersen
Frederikssund gymnasium
fgap@frsgym.dk

Bornholm

Claes Ludvigsen
Campus Bornholm
ccl@cabh.dk

Fondsbestyrelsen

Anna Amby Frejbæk
Tønder Gymnasium
anna@ambyfrej.dk

Mikael Frydlund
MAQS
Gutenberghus
Pilestræde 58, 4. sal
1112 København K

Per Henriksen
Paderup Gymnasium
ph@forlagetcolumbus.dk

Anders Hassing
Forlaget Columbus
aha@forlagetcolumbus.dk

Michael Bang Sørensen
Det frie Gymnasium
mbs@detfri.dk

Bente Sørensen
Holstebro Gymnasium
bs@hogym.dk

Janne Bisgaard Wikman
Aarhus Katedralskole
akatjb@akat.dk

Claus Corneliussen
Rungsted Gymnasium
cc@rungsted-gym.dk

Fondsbestyrelsen afholder tre møder årligt, januar, april og september. På hvert møde behandles indkomne ansøgninger til fonden. Se vores hjemmeside om, hvad man kan få støtte til, og hvordan man søger.

Øvrige adresser

Forlaget Columbus
Østerbrogade 54 C
2100 København Ø
Tlf. 35 42 00 51
info@forlagetcolumbus.dk
www.forlagetcolumbus.dk

Opgavekommission

Morten Hansen Thorndal
og Stine Nue Mikkelsen
(formænd)

Fagkonsulent

Bent Fischer-Nielsen
bent.fischer-nielsen@stukuvvm.dk

ANNONCE

COLUMBUS

ANNONCE

COLUMBUS